

“GİRESUN’UN KIRSAL HAFIZASINDA FINDIK ÜRETİMİNİN DÖNÜŞEN HİKÂYESİ”

Projesi Sonuç Raporu

Bahçeşehir Üniversitesi

BAP.2022.01.38

**Proje Yürütücüsü: Dr. İlhan Zeynep Karakılıç (Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü)**

**Araştırmacı: Prof. Dr. Pınar Melis Yelsalı Parmaksız (Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü)**

Araştırmacı: Ayşe Yılmaz (Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü)

Mayıs, 2025

İstanbul

İçindekiler

Yönetici Özeti.....	3
Executive Summary	5
1.Giriş	7
2. Metodoloji	8
4. Tarımsal Bilginin Dönüşümü: Yerel Bilgi ve Uzman Bilgisinin Çatışması.....	19
5. Fındık Üretiminde Sosyo-Ekolojik Hafıza	29
6. Fındıkçılıkta Toplumsal Dönüşüm ve Kuşaklararasılık.....	39
7. Sonuç ve Öneriler	47
KAYNAKLAR.....	52

Yönetici Özeti

Bu rapor, Türkiye'nin 1980 sonrası geçirdiği ekonomik dönüşümün, Giresun'daki fındık üretimi bağlamında köylerde yaşayan yaşlı bireylerin deneyimleri üzerinden incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma; tarımda dönüşüm, tarım üretiminin yeni belirsizlikleri, hafıza çalışmaları ve kuşaklararası ilişkiler çerçevesinde şekillenmiş; fındık üretiminin sosyo-kültürel boyutunu görünür kılmayı hedeflemiştir. Sözlü tarih görüşmeleri, uzman mülakatları, odak grup görüşmeleri ve katılımcı gözlem gibi nitel yöntemler kullanılmış; yerel bilgi ve kırsal hafızanın analizi ile Giresun'daki fındık üretiminin dönüşümüne ilişkin çok katmanlı bir resim ortaya konmuştur.

Araştırma üç aşamalı saha çalışmasına dayanmaktadır. 2023 yılında gerçekleştirilen bu çalışmalarda Giresun'un farklı köylerinden 65 yaş üstü üreticilerle sözlü tarih görüşmeleri yapılmış; ayrıca ziraat uzmanları, girişimciler ve kooperatif üyeleriyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Saha verileri, tematik analizle çözümlenmiş; üreticilerin risk algısı, bilgiye erişimi, kuşaklararası aktarım ve hafızanın dönüşümü gibi temalar altında derinleştirilmiştir.

Raporun temel bulguları üç ana başlık altında özetlenebilir:

Tarımsal Bilgi ve Risk Algısı:

Giresun'daki üreticiler, tarımsal uzmanlık bilgisini çoğu zaman mesafeyle karşılamakta, kendi deneyimlerine ve yerel bilgiye dayalı üretim pratiklerini tercih etmektedir. Bu durum, “risk toplumu” kavramı ile açıklanmış; üreticilerin bireyselleşmiş risk yönetimiyle baş başa kaldığı gösterilmiştir. Ayrıca Jasanoff'un “mütevazılık teknolojileri” çerçevesinde uzmanların yerel bilgiyle ilişki kuramaması, bilgiye dair bir temsil krizine işaret etmektedir.

Sosyo-Ekolojik Hafıza:

Fındık üretiminin sadece ekonomik değil, kültürel ve tarihsel bir boyutu da olduğu vurgulanmıştır. Üreticilerin deneyimleri, “sosyo-ekolojik hafıza” kavramıyla birlikte ele alınmış; geçmişteki üretim pratiklerinin bugüne aktarımında episodik ve semantik hafızanın nasıl yeniden yapılandığı analiz edilmiştir. Göç, yaşlanma ve üretici sayısındaki azalma; kırsal hafızanın aktarımını zayıflatırken, yeni nesil üreticiler ve kadın kooperatifleri aracılığıyla hafızanın yeniden üretildiği görülmektedir.

Kuşaklararasılık:

Yaşam seyri ve kuşaklararasılık perspektiflerinden bakıldığında, fındıklık deneyimi yalnızca ekonomik bir faaliyet değil; aynı zamanda duygusal, sembolik ve kültürel bir miras olarak görülmektedir. Genç kuşakların fındıktan uzaklaşması, sadece bireysel tercihle değil; politik, yapısal ve kültürel faktörlerle açıklanmaktadır. Ancak kırsala dair aidiyet, girişimcilik örnekleri ve “dönüş” tahayyülleriyle bu kopuşun zaman zaman tersine çevrildiği de görülmektedir.

Rapor bu sonuçlar çerçevesinde aşağıdaki politika önerilerini sunmaktadır:

1. Üreticilerin güven duyacağı, yerel koşulları gözeten ve ulaşılabilir tarım bilgisi sağlanmalıdır.
2. Uzman-üretici ilişkisi, karşılıklı saygı ve bilgi paylaşımı temelinde yeniden yapılandırılmalıdır.
3. Fındık alım süreçlerinde şeffaflık sağlanmalı, fiyat politikası üreticiyi güçlendirmelidir.
4. Yerel bilgi, gelenek ve pratiklerin arşivlenmesi ve yeni kuşaklara aktarılması için kurumsal destek sağlanmalıdır.
5. Kooperatifleşme ve topluluk temelli örgütlenme desteklenmelidir.
6. Köylerde ve göç edilen kentlerde kuşaklararası etkileşime uygun sosyal mekânlar teşvik edilmelidir.

Executive Summary

This report aims to analyze Turkey's post-1980 economic transformation through the experiences of elderly individuals living in rural areas in the context of hazelnut production in Giresun. The research is shaped within the framework of transformation in agriculture, new uncertainties of agricultural production, memory studies and intergenerational relations; it aims to make the socio-cultural dimension of hazelnut production visible. Qualitative methods such as oral history interviews, expert interviews, focus group discussions and participant observation were used; a multi-layered picture of the transformation of hazelnut production in Giresun was revealed through the analysis of local knowledge and rural memory.

The research is based on three phases of fieldwork carried out in spring and summer of 2023. During this fieldwork, oral history interviews were conducted with producers over the age of 65 from different villages of Giresun; interviews were also conducted with agricultural experts, entrepreneurs and cooperative members. Field data were analysed through thematic analysis and deepened under themes such as producers' perception of risk, access to information, intergenerational transmission and transformation of memory.

The main findings of the report can be summarized under three main headings:

Agricultural Knowledge and Risk Perception:

Producers in Giresun often distance themselves from agricultural expertise and prefer production practices based on their own experiences and local knowledge. This situation was explained with the concept of 'risk society' and it was shown that producers are left alone with individualized risk management. In addition, the inability of experts to relate to local knowledge within the framework of Jasanoff's 'technologies of humility' points to a crisis of representation regarding knowledge.

Socio-Ecological Memory:

It is emphasized that hazelnut production has not only an economic but also a cultural and historical dimension. The experiences of the producers were handled together with the concept of 'socio-ecological memory'; it was analyzed how episodic and semantic memory is reconstructed in the transfer of past production practices to the present. While migration, ageing and the decrease in the number of producers weaken the transmission of rural memory, it is seen that memory is reproduced through new generation producers and women's co-operatives.

Intergenerationality:

From the perspectives of life course and intergenerationality, the hazelnut farming experience is seen not only as an economic activity but also as an emotional, symbolic and cultural heritage. The distancing of young generations from hazelnut is explained not only by individual preference but also by political, structural and cultural factors. However, it is also seen that this rupture is reversed from time to time with rural belonging, entrepreneurship examples and 'return' imaginations.

Within the framework of these conclusions, the report offers the following policy recommendations:

1. Accessible agricultural information that producers can trust, that takes into account local conditions should be provided.
2. The expert-producer relationship should be restructured on the basis of mutual respect and information sharing.
3. Transparency should be ensured in hazelnut purchasing processes and the price policy should empower the producer.
4. Institutional support should be provided for archiving local knowledge, traditions and practices and transferring them to new generations.
5. Cooperative and community-based organizations should be supported.
6. Social spaces suitable for intergenerational interaction should be encouraged in villages and cities.

1.Giriş

Bu proje raporu, Türkiye'nin 1980'lerden sonra geçirdiği tarımsal dönüşümün, Giresun'daki fındık tarımına etkisini yaşlılar başta olmak üzere, bölgede yaşayan ve fındıkçılıkla uğraşan bireylerin deneyimleri üzerinden anlamayı hedefler Proje teorik olarak tarımda dönüşüm, kırsal yaşlanma, kuşak ve hafıza çalışmaları konularını bir araya getirmektedir. Toplumdaki uzun süreli ekonomik ve sosyal değişimlerin kırsal alandaki etkilerini de bu etkileri yaşayan bireylerin hayat hikâyeleri üzerinden anlamaya çalışarak, bu konuya farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma hedefleri arasında bireylerin tüm toplumu etkileyen bir dönüşümü nasıl deneyimlediklerini anlamak ve kırsal hafızanın belgelenmesi de olduğu için, projenin metodolojisi nitel araştırma yöntemlerine dayanır. Sözlü tarih görüşmeleri, uzmanlarla görüşmeler ve saha gözlemleri projede kullanılan başlıca tekniklerdir.

Projenin amacı, tarımda dönüşüm, kırsal hafıza ve kuşaklararasılık konularının kesişiminde bilimsel bilgi üretimine katkıda bulunmak ve dolayısıyla Türkiye'nin son 40 yılda geçirdiği tarımsal dönüşümü, bu dönüşümün nasıl deneyimlendiği, tarımsal üretime dair kırsal hafızanın nasıl şekillendiği ve aktarıldığının daha iyi anlaşılmasıdır. Ayrıca, araştırmanın gıda sisteminde önemli bir ürün olan fındığın, fındık üreticisinin, fındığın üretildiği ana mekânlarından biri olan Giresun'un ve Giresun etrafında gelişen kültürün görünürlüğünü arttırması da amaçlanmıştır. Son olarak ise, nüfus içindeki sayıları artmakla, toplumda temsiliyetleri az olan özellikle kırsalda yaşayan yaşlıların görünürlüğünü arttırmak; yaşlıların sorunlarını dillendirebilecekleri bir alan açmak da araştırmanın hedeflerindendir. Bu araştırma, yaşlılık, hafıza ve kır sosyolojisi yazınına katkıda bulunacak, kullandığı yöntemler ve perspektif sebebiyle literatürdeki bazı eksiklerin giderilmesini sağlayacaktır.

Bu raporda öncelikle araştırmanın metodolojisinden, kullanılan yöntemlerden ve katılımcıların genel profilinden bahsedilecektir. Daha sonra fındığın ekonomik önemi ve Giresun'da fındık üretiminin tarihsel gelişimi anlatılacaktır. Bu iki bölümde araştırmanın genel çerçevesini çizdikten sonra, takip eden üç bölüm ile araştırmanın temel bulguları paylaşılacaktır. Bu bölümler sırasıyla fındık üretiminin dönüşümü ve bu dönüşüm sırasında üreticilerin fındık üretimi çevresindeki uzmanlarla ilişkisi; fındık üretimi ve toplumsal hafıza arasındaki ilişki ve son olarak da fındıkçılık ekseninde kuşaklararasılığın nasıl şekillendiği üzerine olacaktır. Raporun sonuç bölümünde ise hem projenin geliştirdiği temel argümanların altı çizilecek hem de bu argümanların işaret ettiği bazı öneriler özellikle politika yapımcılarının dikkatine sunulacaktır.

2. Metodoloji

Bu bölümde kullanılan niteliksel araştırma yaklaşımı, sözlü tarih, uzmanlarla derinlemesine mülakat ve gözlem teknikleriyle şekillenen üç aşamalı saha sürecini açıklamaktadır. Bu projenin kapsamı ve amaçları göz önünde bulundurularak yorumlayıcı yaklaşım benimsenmiş ve niteliksel bir araştırma tasarlanmıştır. Sosyoloji biliminde araştırmacıların sıkça kullandığı nitel araştırma yöntemleri, eylemlerle olayları açıklayan ve yorumlayan yazılı ve sözlü ifadelerden oluşmaktadır. Nitel araştırma, öncelikle konumlandırılmış bir aktivitedir ve araştırmacının içinde bulunduğu topluma ve onunla doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içinde olduğu varlıklara dair yorumlayıcı bir yaklaşımı vardır (Denzin ve Lincoln, 2017). Niteliksel araştırmada araştırmacılar, araştırmaya konu olan olguların vuku buldukları doğal ortamlarından veri toplarlar. Çünkü olgular bağlamsaldır ve bağlamından koparıldıklarında ideal bir şekilde anlamlandırılmayabilirler. Dolayısıyla, araştırmacılar, araştırdıkları toplumsal olgu ve olayların doğal ortamında, bunları deneyimleyen kişilerle bir arada olarak araştırmayı yürütürler. Bu araştırmalarda temel araç araştırmacıdır; araştırmacılar veriyi bizzat toplar, sahada bizzat bulunurlar.

Araştırılmak istenen konu ile ilgili derinlemesine veri toplamak için çoklu yöntemlere başvurulduğu sıkça görülür. Farklı veri kaynakları analizin derinleşmesine katkı sağlar. Analiz etme sürecinde ise tümevarım ve tümdengelim mantık yürütme yollarına başvurulur. Örüntüler, kategoriler ve temalar arasındaki ilişkiselliği bu mantık yürütme yollarıyla kurarlar. Araştırmadaki katılımcıların öznel deneyimlerine, yorumlarına ve bakış açılarına odaklanırlar. Araştırmacılar, araştırma sonunda araştırdıkları konu ile ilgili bütüncül bir çerçeve ortaya koyarlar (Creswell, 2014).

Bu yönleriyle, niteliksel araştırma, araştırılan konuyla ilgili derinlemesine analizler sunar, toplumsal olay ve olguların anlamlandırılmasına ve yorumlanmasına olanak sağlar. Toplumsal gerçekliği çözümlemek için ihtiyaç duyulan veriler, bu gerçekliği yansıtacak nitelikte olmalıdır. Dolayısıyla nicel verilerin yeterli olamadığı durumlarda, bir gerçekliği daha derinlemesine incelemek için nitel verilere ihtiyaç duyulur. Bu veriler, niteliksel yöntemler kullanılarak elde edilebilir. Bu anlamda nitel veri, “bireylerin, süreçlerin, olguların hakkında, deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı, niyetlerin, isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı, duyguların, hislerin yansıtılabildiği, bilgilerin, inançların, kanaatlerin ayrıntılı bir biçimde aktarılabildiği bir veridir” (Kümbetoğlu, 2005).

Bu araştırmada, niteliksel bir yöntem olan sözlü tarih tekniğine başvurulmuştur. Bu teknik, hafıza çalışmalarından sıklıkla kullanılmaktadır. Sıradan insanların hayat hikayeleri üzerinden gündelik hayatlarına ışık tutar (Thompson, 1999). Dolayısıyla bu teknikle elde edilen veri, yaşamın içinden üretilen bir bilgidir (Caunce, 2011). Sözlü tarih, görüşülen kişinin deneyim ve bu deneyimlerinden anlam yaratma süreçlerine odaklanır. Bunun için de görüşmeci ve araştırmacı arasındaki güven ilişkisine dayanmaktadır. Bu alışma aracılığıyla toplanan veriler arşivlerde, istatistik ya da tarih kitaplarında bulunamayabilirler, ancak bu durum, görüşmeci kişilerin otobiyografik anlatılarının biricikliği ve önemini yadsıyamaz. Hatta, araştırılan konuyla ilgili farklı yöntemler kullanılarak elde edilemeyecek verilerin toplanması bu şekilde sağlanabilir.

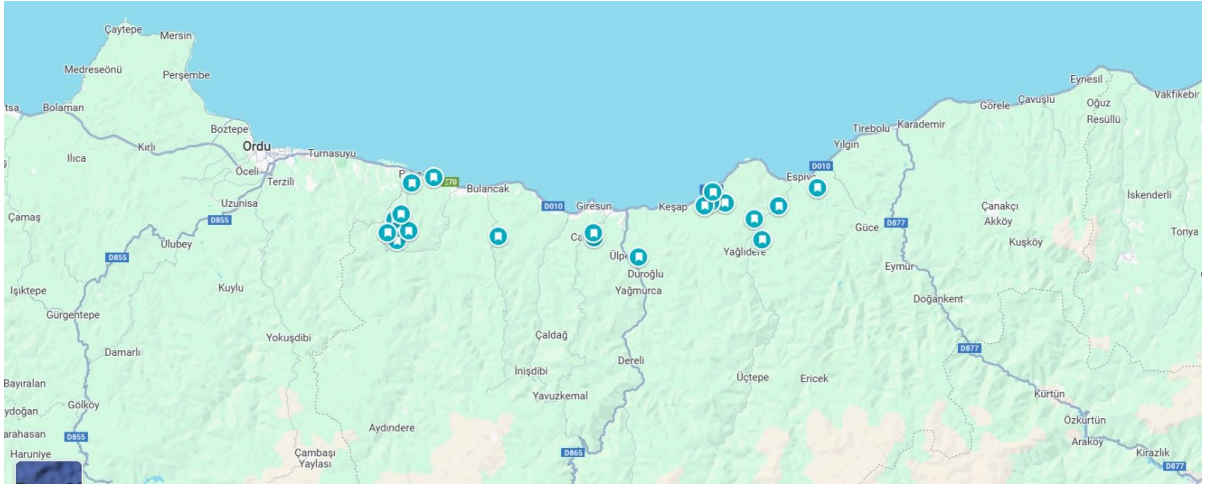
Bu çalışmanın, tarım, hafıza ve kuşaklararasılık perspektifinin keşişiminde konumlandığını belirtmiştik. Buna istinaden, özellikle hafıza alanında çalışmalarda sözlü tarih yönteminin kullanılmasının öneminden bahsetmek gerekmektedir. Hafıza çalışmalarında sözlü tarih kullanımı, geçmişte yaşanmış olayların, o olayı deneyimleyen farklı bireyler tarafından deneyimlenme ve anlamlandırılma şekillerini ortaya çıkarmaya yarayabilir. Böylelikle, bireylerin deneyimlerinden elde edilecek hatırlama örüntülerinin toplumsal hafızanın oluşumdan nasıl rol oynadığı anlaşılabilir.

Tüm bunlardan yola çıkılarak araştırmamız, sözlü tarih tekniğinin kullanan bir nitel araştırma olarak tasarlandı. Araştırmanın evrenini Giresun’da uzun yıllar fındık üretimi alanında çalışmış 65 yaş üstü bireyler oluşurmaktadır. Bu noktada, araştırmayı gerçekleştireceğimiz örneklemden söz etmek yerinde olacaktır. Örnekleme, “bir araştırmacının, daha büyük bir havuzdan seçtiği ve nüfusa genellediği daha küçük bir olaylar kümesi” şeklinde tanımlanabilir (Neuman, 2006). Niteliksel ve niceliksel araştırmalarda örnekleme oluşurma şekilleri birbirinden farklılaşabilmektedir. Niteliksel araştırmalarda araştırma örnekleme tesadüfi olmayan ve derinlemesine analize olanak sağlayacak şekilde seçilebilir; burada örneklemenin asıl amacı konuyla ilgili anlayışı derinleştirebilecek belirli örnekler toplamaktır. Bu araştırmada, olasılıklı olmayan, bir başka deyişle rastlantısal olmayan örnekleme yapıldı. Bu amaçla, farklı yöntemlerle belirli kriterlere uyan olası tüm örnek olayların seçilmesi şeklinde tanımlanabilecek amaçlı örnekleme yöntemine başvuruldu.

Bu araştırma evreninden yola çıkılarak oluşturulması planlanan amaçlı örnekleme için Giresun’da fındık tarımı yapılan köylerin yoğunlaştığı dört havzaya odaklandı: Ordu ve Giresun sınırını oluşturan Abdal Deresi’nin Giresun tarafı (Piraziz ilçesi), Giresun merkezden denize dökülen Aksu Deresi havzası ve köyleri, Espiye ilçesinden denize dökülen Gce Deresi

havzası, Tirebolu ilçesinden denize dökülen Doğankent Deresi havzası. Yaptığımız ön çalışmalar sonucunda araştırmanın bu havzalar etrafındaki köylerde yapılmasına karar verilmesi, bu havzaların fındık üretimi için gerekli mikro klimayı sağlamasındandır. Dolayısıyla bu havzalar boyunca yer alan Giresun köylerindeki en yaşlı bireyler araştırma örneklemini oluşturdu. Aşağıdaki haritada, yukarıda bahsedilen havzalar ve saha çalışması boyunca bu havzalarda yer alıp ziyaret edilen köyler görülebilir.

Görsel 1: Giresun saha çalışmasında havzalar ve köyler.

Bu araştırma yöntemlerinin arasına uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakatlara da eklendi. Derinlemesine mülakatlar nitel araştırma geleneğinde en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Belli bir konuyla ilgili, bireylerin düşünce ve deneyimlerinin derinlemesine öğrenilmesine yarar. Araştırmacı ve görüşmeci arasındaki güven ilişkisine dayalıdır. Bu teknikte, araştırılan konunun farklı boyutlarını derinlemesine anlamlandırabilmek için görüşmeciye açık uçlu sorular yöneltilir ve kişinin bu soruyla ilgili kendi gözlem, deneyim ve fikirlerini paylaşması beklenir (Denzin ve Lincoln, 2017). Fındık tarımıyla doğrudan ilgili işletmeler, devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve firmaların çalışanları çalışmaya bu şekilde dâhil oldular. Bu görüşmeler, yapılan sözlü tarih çalışmalarına ve gözlemlere tamamlayıcı oldu ve toplanacak veriyi zenginleştirdi.

Bu kapsamda hem fındık tarımının farklı evrelerini görebilmek hem de toplanan verileri değerlendirip bir sonraki aşamayı daha iyi planlayabilmek için Giresun’da üç aşamalı bir saha araştırması tasarladık. Buna göre saha araştırmasının ilk ayağını 2-4 Haziran 2023 tarihleri arasında gerçekleştirdik. Bu ilk seyahatteki amaç araştırma yapılacak köyleri kesinleştirip ve bu köylerdeki görüşmecileri belirleyip, onlarla tanışmak, köylerde olabildiğince çok vakit geçirmek ve bir görüşmecimizin belirttiği gibi “fındık hayatını” tanımaya başlayabilmektir. Bu

seyahatte kişisel ve profesyonel bağlantılarımızı kullanarak Giresun'un 3 farklı kıyı ilçesindeki 8 köyü ziyaret ettik ve 22 kişi ile konuştuk. Saha çalışmasından önce planladığımız findık havzalarından 3 tanesi ziyaret etmiş olduk. Konuştuğumuz kişiler arasında 5 kadın, 3 genç ve 1 uzman vardı. Konuşmalar oldukça enformel ve belli bir formatı takip etmeden, köyde gündelik hayatın nasıl geçtiğinden, findığın nasıl toplandığına kadar geniş bir alanı kapsadı. Konuşmalar evlerde, cami bahçelerinde ya da kahvehanelerde gerçekleşti. Bu konuşmalara ek olarak ekip olarak bir köy ilkokulu ve bir findık fabrikasını ziyaret edip, öğretmenlerle ve fabrika çalışanları ile de konuşma şansına eriştik.

Giresun'a ikinci saha ziyareti 11-13 Temmuz 2023 arasında gerçekleştirdik. Bu seyahatteki amacımız da önceki seyahatteki köy ziyaretlerinde edindiğimiz anlayışı kuvvetlendirmek için findık konusunda uzmanlarla ve üreticiler dışında findığı işleyenlerle görüşmeler yapabilmektir. Bu çerçevede 2'si kadın olmak üzere 8 kişi ile mülakatlar gerçekleştirdik. Mülakatlar Giresun'un Piraziz ilçesinde ve kent merkezinde gerçekleşti. Konuştuğumuz görüşmeciler arasında 3 ziraatçı, 2 findık tüccarı ve 3 de findık etrafında farklı meslekler icra eden kişiler vardı. Bu kişilerden biri geleneksel yöntemlerle findık dallarından sepet örüp satarak geçimini sağlayan bir sepet satıcısıydı. Diğer görüşmecilerden biri findığı paketleyip, kavurup, ezme yaparak satan bir girişimci; diğeri de findık üretimini organik/iyi tarım örnekleri ile birleştiren bir üretici/girişimciydi. Özellikle bu biri kadın biri de erkek olan girişimciler bizim findık etrafında gelişen yeni üretim ve pazarlama modelleri konusunda saha çalışması boyunca farkındalığımızın artmasını sağladı.

Giresun'a üçüncü ve en uzun ziyaretimiz 22 Ağustos-1 Eylül 2023 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu seyahat saha çalışmamızın ana parçasını oluşturdu. Böylece hem daha önce tanıştığımız üreticilerle uzun sözlü tarih görüşmeleri yapabildik, hem de findık hasat mevsimine denk gelen bu zamanlarda gözlem yapabildik. Bu zaman zarfında çoğunlukla farklı köylerden 7'si kadın olmak üzere 15 kişi ile sözlü tarih görüşmeleri yaptık. Bu görüşmelere ek olarak, Giresun'un geçmişini ve folklorunu bilen bir emekli öğretmen ile uzman görüşmesi, 2 odak grup görüşmesi gerçekleştirdik. Tüm süreçte Giresun'da 17 farklı köyü, 2 ilçe merkezini ve kent merkezini ziyaret ettik. Odak grup görüşmelerinden 1'i ve sözlü tarih görüşmelerinden 2'si, ikinci saha çalışması sırasında fark ettiğimiz, yeni nesil findık üreticileri ve klasik satış teknikleri dışında findık satan girişimcilerle yapıldı. Böylece konuştuğumuz 65 yaş üzeri üreticilerle doyuma ulaşan veriler bu farklı profil ile birleşince zenginleşti ve araştırmanın kuşaklararası aktarım, yeni koşullara adaptasyon gibi başka meseleler hakkında da açıklayıcı olmasını sağladı. Aşağıdaki tabloda, Giresun'a gerçekleştirdiğimiz ikinci ve üçüncü seyahatlerde

gerçekleştirdiğimiz görüşmelere katılan görüşmecilerin cinsiyet, yaş, fındıkla hangi biçimde meşgul olduğu ve görüşme sırasında yanında kimin yer aldığı bilgisi yer almaktadır. Görüşme numaraları ilerleyen sayfalardaki alıntılarda da kullanılmıştır.

Tablo1: Giresun sahasındaki görüşmecilerin profilleri.

Görüşme No- Görüşme Tarihi	Görüşme Türü	Cinsiyet	Yaş	Yer	Fındıkla meşguliyet biçimi/meslek	Görüşme yapılırken kiminle beraber
UG1 Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	60+	Piraziz	Fındık tüccarı	
UG2- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	70+	Giresun	Ziraatçı/ Zirai ürün satıcısı	
UG3- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	70+	Giresun	Fındık Tüccarı	
UG4- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	40+	Giresun	Ziraatçı/ Zirai ürün satıcısı	
UG5- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	K	40+	Giresun	Fındık kıran, kavuran, ezme yapan girişimci	
UG6- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	K	40+	Giresun	Ziraat Uzmanı	
UG7- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	70+	Piraziz	Sepet ustası	
UG8- Temmuz 2023	Uzman Görüşmesi	E	70+	Piraziz	Fındık mamulleri satıcısı	
ST1- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	70+	Balçıklı/ Piraziz	Üretici	Eşi, kayınvalidesi
ST2- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	70+	Balçıklı/ Piraziz	Üretici/emekli	Eşi, annesi

ST3- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	70+	Balçıklı/ Piraziz	Üretici/emekli	
ST4- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	60+	Giresun	Üretici/ Giresun'da dükkân sahibi	Arkadaşlar 1
ST5- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	50+	Tirebolu	Üretici/ Girişimci	
ST6- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	80+	Yolağzı/ Keşap	Üretici	Kızı
ST7- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	60+	Tepeköy/ Keşap	Üretici	
ST8- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	70+	Tepeköy/ Keşap	Üretici	Kızı, oğulları
ST9- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	80+	Kılıçlı/ Keşap	Üretici	Oğlu
UG9- Ağustos 2023	Sözlü Tarih/Uzm an	E	60+	Giresun	Emekli öğretmen	
ST11- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	70+	Kayadibi /Merkez	Üretici	
ST12- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	70+	Hacıköy/ Espiye	Üretici	Eşi, arkadaşı
ST13- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	50+	Kovancı k/ Tepeköy	Üretici	Eşi, yarıcısı
ST14- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	E	50+	Ambaral an/ Merkez	Üretici, inşaat ustası	Eşi, kızları
ST15- Ağustos 2023	Sözlü Tarih	K	20+	Piraziz	Üretici, girişimci	Annesi, kardeşleri

OG1- Ağustos 2023	Odak Grup görüşmesi	Erkek findık üreticiler i		Örnekkö y/Piraziz	Çeşitli işlerden emekli olmuş üreticiler	
OG2- Ağustos 2023	Odak Grup Görüşmesi	Kadın findık üreticiler i		Kayadibi /Merkez	Farklı işlerde çalışıp ayrılmış ya da emekli olmuş çoğunlukla akraba olan kadın kooperatifi üyeleri	

Araştırma ekibi olarak, saha çalışmasının tüm evreleri boyunca köylerde zaman geçirmenin ötesinde, yürüyerek, fındık bahçeleri arasında dolaşarak mekânı deneyimledik. Bu süreçte, yolların bozukluğu, hava durumu, bahçelere giriş çıkışlar gibi fiziksel etmenler, fındık üretiminin mekânsal gerçekliğiyle ilgili önemli ipuçları verdi. Ayrıca bu hareketlilik, üreticilerin gündelik pratiklerini doğrudan gözlemlememizi mümkün kıldı.

Bu bölümde belirtilmesi gereken bir diğer konu araştırma ekibinin sahadaki pozisyonudur. Araştırmacının sahadaki pozisyonu her araştırmada önemli ve belirleyicidir ancak bizim araştırmamızda bu mesele iki faktör yüzünden daha da önemli olmaktadır. Bunlardan ilki araştırmacılardan ve proje yürütücüsü olan Dr. İlhan Zeynep Karakılıç Giresunludur ve üniversite eğitimine kadar Giresun'da yaşamıştır, aile üyeleri de halen Giresun'da yaşamaktadır. Bu bakımdan bir ekip üyesi olarak aslında saha memleketidir. Bu bir yandan lojistik ve sosyal ağlar konusunda kolaylık sağlarken, konuya tanıdık olma yüzünden bazı ayrıntıları kaçırma, bazı özellikleri fark edememe ihtimali doğurmaktadır. Ancak proje ekibinin diğer üyelerinin birinin Ankaralı, birinin İstanbullu olması ve konuya yabancı olmaları tanıdıklıktan kaynaklanan bu fark edememe halinin olumsuz etkisini gidermiştir. Hatta saha değerlendirmeleri, tematik analizler ve araştırmanın yönünün belirlenmesine dair yürüttüğümüz ekip içi tartışmalar, farklı bakış açıları sayesinde çok daha derinlikli ve kapsayıcı hale geldi. Böylece ekip olarak yalnızca sözlü tarih görüşmeleri, gözlem, uzman mülakatları ve odak grup görüşmeleri gibi yöntemsel çeşitlilik yoluyla değil; farklı araştırmacı pozisyonları üzerinden de veri çeşitliliği ile geçerlilik denetimi sağlanmış oldu.

İkinci nokta ise araştırma ekibinin kökleri Giresun'a dayanan Uğur Eğitim Kurumları bünyesindeki Bahçeşehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde çalışıyor olmalarıdır. Üniversite

üzerinden kurduğumuz yerel bağlantılar lojistik olarak veri toplama sürecini kolaylaştırmanın yanında hem sahada özellikle insanlara ulaşmak konusunda hem de görüşmecilerin bizimle görüşme yapmayı kabul etmelerini çok kolaylaştırdı.

Bahçeşehir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenen bu araştırmaya proje başvurusu sırasında Bahçeşehir Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan etik onayı alınmış, bu onay doğrultusunda, görüşmeler katılımcıların bilgilendirilmiş onamı ile gerçekleştirilmiş, ses kayıtları yalnızca katılımcıların izniyle alınmış ve anonimlik sağlanmıştır. Görüşmecilere verilerin nasıl kullanılacağı açıklanmış, dilediklerinde görüşmeden çekilebilecekleri belirtilmiştir.

Son olarak görüşmelerden elde edilen veriler, önce betimsel analizle çözümlenmiş; anlatıların yapısı, olay örgüsü ve aktörlerin konumları dikkatle incelenmiştir. Bu ilk aşamada, görüşmelerin tamamı kelimesi kelimesine deşifre edilerek, anlatıların bağlamı korunmuş ve katılımcıların söylemleri özgün biçimleriyle kayıt altına alınmıştır. Deşifre edilen görüşmeler, sahada alınan notlarla birlikte dikkatlice okunarak, anlatılar arasında öne çıkan temalar, tekrar eden imgeler ve anlamlı sessizlikler dikkatle takip edilmiştir. İkinci aşamada, nitel veri analizinde yaygın olarak kullanılan tematik analiz yöntemi uygulanmıştır. Kodlama süreci hem önceden belirlenmiş kavramsal çerçeveye (örneğin: risk, hafıza, çocukluk, üretici kimliği, bilgi çatışması) hem de veriden türeyen temalara dayalı olarak yürütülmüştür. Kodlar arasında kavramsal bağlantılar kurularak, ortak anlatılar, karşıt deneyimler ve kuşaklararası aktarım biçimleri tematik kümeler altında toplanmıştır. Son aşamada ise elde edilen temalar hem kuramsal çerçeveye hem de diğer veri kaynaklarıyla (uzman görüşmeleri, literatür) karşılaştırmalı olarak ele alınarak analiz derinleştirilmiştir. Bu bütüncül analiz yaklaşımı, anlatıların yalnızca bireysel hikâyeler değil, aynı zamanda yapısal dönüşümlerin ve bilgi rejimlerinin birer ifadesi olduğu kabulüyle şekillenmiştir.

3. Neden Fındık Neden Giresun?

Giresun'u da kapsayan Doğu Karadeniz kıyılarında yabani olarak bulunan fındığın ticareti 1853-1856 arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'ndan sonra Karadeniz'deki ticaret hacminin artması ile yerleşik bir hal almıştır. Fındık ticareti, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybedilen farklı yerlerinden bölgeye gelen göçmenlerin yerleştirilmesinde rol oynamış ve 1910'lara kadar bölgenin Rum nüfusunun bağlantıları sayesinde Almanya'da bir fındık borsası oluşması ile bölgenin ekonomik hayatında önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Kaynar, 2017).

Anadolu'daki küçük ve kendine yetmeye çalışan üreticilerin yaygınlığını dikkate aldığımızda (Keyder, 1993), bölgede monokültür ürünü olarak üretilip, dış piyasaya köylü kökenlerinden erkenden kopan tüccarlarca satılmaya başlayan fındığın, hem bölgenin dünya piyasaları ile bağlantılarının güçlenmesinde hem de piyasa ilişkilerinin bölge halkı arasında da yerleşik hale gelmesinde ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir (Kaynar, 2017). Bu özellikleri sebebiyle fındık tarımı hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Cumhuriyet döneminde pamuk ve tütün gibi ülkenin ihtiyaç duyduğu döviz gelirini elde etmede değerli bir kaynak olagelmıştır (Kaynar, 2019; Kızılkaya, 2018). 1950'lerden itibaren destekleme alımları ile fındık tarımının yapıldığı alan ve fındık tarımı ile geçinen aile sayısı artmıştır. Devlet, üretici ve tüccarlar arasındaki ilişki devletin rolünü arttırır biçimde yeniden düzenlemiştir (Kaynar, 2019).

Özellikle 1960'ların başından itibaren, ülkede egemen kalkınma biçimi olan ithal ikameci sanayileşme politikası hem kırsal alanların kalkınması ve piyasaya daha derinden eklemlenmesinde hem de kazanılan döviz girdisi sebebiyle fındık üretiminin ve ihracatının öneminin arttığı, dolayısıyla fındık veriminin arttırılması için çalışmalar yapıldığı, üreticinin aynı zamanda diğer sanayi ürünlerinin tüketicisi olarak yeterli geliri elde edebilmesi için piyasaya devlet müdahalesinin yaygınlaştığı bir dönem olmuştur. Kalkınma politikalarını desteklemek için fındık üretimini de kapsayan tarımsal üretim hem döviz geliri elde etmek hem de kentlerde çalışan işçilerin de gıda ihtiyacının ucuza karşılaması için devlet tarafından farklı yöntemler ile desteklenmiştir (Aydın, 2010; Keyder ve Yenal, 2013).

Ancak, 1970'lerin sonundan itibaren tüm dünyada petrol fiyatlarının artması ile etkisini gösteren ekonomik kriz ile ithal ikameci sanayileşme politikalarının uygulanması zorlaşmıştır. İthal ikameci sanayileşme politikası 24 Ocak 1980'de alınan ekonomik kararlarla terk edilmiş, dışa açık sanayileşmeyi ve devletin müdahalesinin az olduğu serbest piyasa kurumlarının geliştirilmesi, verimliliğin arttırılması ve işgücü maliyetlerinin azaltılması hedeflenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile bu politika değişiminin önündeki toplumsal muhalefet de bastırılmıştır (Aydın, 2010). 1980'ler boyunca popülist politikalar yüzünden tam olarak hissedilmeyen dönüşüm 1990'lardan itibaren hız kazanmış ve devlet tarım piyasalarından hızla çekilmiştir.

1938'de kurulan FİSKOBİRLİK (Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) de 2002 yılında anonim şirkete dönüştürülmüş ve piyasayı üretici lehine düzenleme rolünden büyük oranda vazgeçmiştir. Devlet kurumlarının boşalttığı bu alanda hem yerli hem de uluslararası firmalar

piyasada etkin olmaya başlamıştır. Devlet güvencesi ile üretim yapan fındık üreticileri de piyasaya uyarlanmak zorunda kalmıştır (Aysu, 2013). Büyük uluslararası şirketlerin ana fındık alıcısı olarak piyasayı belirlemeleri fındık üretim pratiklerini, piyasada satılabilir fındığın özelliklerini ve fındığın satılma biçimlerini değiştirmiştir. Bunun yanında devletin fındık piyasasından büyük oranda çekilmesi ve devlet desteklerinin azalması ile fındık üretimi tüm aileyi bakabilecek bir ekonomik aktivite olmaktan çıkmıştır. Yeni yetişen kuşaklar fındık üretimine ek olarak, başka işlerle de uğraşmak durumunda kalmış ya da yeni işler bulmak için göç etmiştir. Gençlerin büyük şehirlere göçü Giresun’da nüfusun yaşlanmasına da sebep olmuştur. Giresun, Türkiye’de yaşlı nüfusun en yoğun olduğu -yani nüfusun %14’ünden fazlasının 65 yaş ve üzerinde olduğu- ilk 5 il arasında yer almaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2015). Her ne kadar fındık hasat mevsimi olan ağustos aylarında bu insanlar çalıştıkları büyük şehirlerden Giresun’a gelip, fındık hasadı ile uğraşsalar da yaşlılar ile gençler arasındaki fındık üretim pratikleri etrafında gerçekleşen ortaklaşma azalmıştır. Bu araştırmada yukarıda bahsedilen tarımsal dönüşümün sebep olduğu değişen fındık üretim pratikleri ve bu pratiklerin etrafında gelişip dönüşen yerel kültürün kuşaklararası aktarımındaki meseleleri anlamayı amaçlamaktadır.

İstanbul’un doğusundan itibaren Gürcistan sınırına kadar olan bölgede fındık yetiştirilebilmesine rağmen Giresun fındığı diğer fındıklardan yağ oranı ve dolayısıyla kalitesi bakımından ayrılır. Fındık kalitesine göre ayrıştırılırken de Giresun’un özellikle doğu kısmında yetişen yağ oranı yüksek ve zarını kolay atan tombul fındıkları tanımlamak için “Giresun kalitesi” ibaresi kullanılır. Diğer bütün fındıklara ise “Levant kalite” denmektedir (Fındık Tanıtım Grubu, 2022). Bu bakımdan Giresun’daki fındık üretimi miktar olarak Türkiye’de birinci sırada olmasa da Giresun aslında en kaliteli fındık türüne ev sahipliği yapmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, Giresun’daki fındık fiyatlarının diğer illere göre yüksek olmasının sebebi de budur. Endüstriyel fındık üretiminin artması, çerezlik fındık yerine işlenmek üzere üretilen fındığın piyasaya hâkim olması Giresun kalite fındığın eski üretim pratiklerini de dönüştürmektedir. Bu yüzden araştırmanın amaçlarından biri hem iç hem de dış piyasada ayrı bir değeri olan Giresun kalite fındığın üretim yöntemlerini ve üreticilerin deneyimlerini anlamaktır.

Türkiye’nin fındık üretimi halen ihracatta önemli bir kalemdir. 2020-2021 sezonunda Türkiye fındık ihracatından 2 milyar dolardan fazla gelir elde etmiştir (Anadolu Ajansı, 2021). Dünyadaki fındık üretiminin %75’i Türkiye’deki 700 bin hektar alanda gerçekleşmektedir.

2017 yılı itibari ile Türkiye’de toplam 675 bin ton fındık üretilirken (Ticaret Bakanlığı, 2019) bunun 98 bin ton civarı (Uzundumlu vd., 2019) Giresun’da üretilmiştir. Giresun; Ordu, Samsun ve Sakarya’dan sonra en çok fındığın üretildiği dördüncü sıradaki ildir. Son 28 yılda Türkiye’de üretilen fındığın ortalama olarak % 14,77’si Giresun’da üretilmiştir, 2005 yılından itibaren de Giresun’da üretilen fındık piyasada en pahalı fındık olagelmıştır (Uzundumlu vd., 2019). Bu bakımdan fındık üretimdeki dönüşümü incelemek ve yaşlı kuşakların deneyimlerini kayıt altına almak hem Türkiye tarımının geçirdiği dönüşümü sosyolojik olarak daha iyi anlamak hem de bu deneyimlerin mevcut fındık üretimine katkısının yeni yollarını öğrenmek açısından önemli olacaktır.

Fındık ve fındık üretimi ile ilgili bilimsel literatüre baktığımızda fındık üretiminin tarihçesini anlatan çalışmalar (Yurtoğlu, 2018a, 2018b; Kaynar, 2017, 2018; Kızılkaya, 2018), fındık üretiminde çalışan mevsimlik tarım işçilerinin durumunu inceleyen çalışmalar (Yılmaz vd, 2020; Yılmaz ve Yıldırım İşler, 2021; Uzun, 2015; Uysal ve Kesim, 2014; Koruk, 2010), fındıkta kadın emeği ile ilgili çalışmalar (Okay, 2021; Baş, 2019), fındıkta çocuk emeğine odaklanan çalışmalar (Karadeniz vd, 2021; Yılmaz, 2017) üreticilerin genel sorunlarına dair çalışmalar (Kızıltan ve Yalçın, 2010) ve fındığın pazarlanmasını inceleyen çalışmalar (Mutlu Çamoğlu, 2017; Özkan, 2011; Aktaş, 2009) dikkati çekmektedir. Tüm bu literatür incelendiğinde, fındık üretimiyle ilgili çalışmaların çoğunlukla ekonomik göstergelere ya da tekil mesele gruplarına odaklandığı, ancak bu üretimin tarihsel, kültürel ve kuşaklararası boyutlarını birlikte ele alan bütünlüklü yaklaşımların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu anlamda projenin bu literatüre özgün katkısı hem ekonomik ve sosyal dönüşümleri içermesi, hem bunu fındık alanında hiç çalışılmayan yaşlı nüfus üzerinden yapması hem de bu dönüşümlerin yerel kültürün önemli bir kısmı olan kırsal hafıza ile ilişkilendirmesi yoluyla sağlanmaktadır. Bu araştırma, hem Türkiye’nin geçirdiği tarımsal dönüşümün kişilerin hayatlarındaki izdüşümlerine ışık tutmuş, hem bu kişilerin yerel tarımsal bilgisini kayıt altına almış, hem de piyasadaki yeri değişen bir ürün olarak Giresun kalite fındığın geçirdiği dönüşümü belgelemiştir. Bu sayede daha önce çoğunlukla tek bir konuya odaklanılarak çalışılan fındık üretimi ve fındık üreticileri, bu projede sosyal hayatlarının pek çok vechesi kapsanarak incelenmiştir.

Yukarıda bahsedilen politika değişikliklerinin ve bu politika değişikliklerini inceleyen çalışmalara baktığımızda iki temel sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi devlet piyasalar ile tarım üreticilerinin arasındaki gerek tarımsal ürünlerin dünya piyasalarına sunulmasındaki gerekse tarım girdilerinin Türkiye’nin dört bir tarafındaki tarım üreticilerine ulaştırılmasındaki tampon

görevinden çekilmiştir ve dolayısıyla tarım üreticileri piyasa ile kendi başlarına çoğunlukla arkalarında bir destek mekanizması olmadan uğraşmak zorunda kalmışlardır. İkinci sonuç ise, tarımsal destekleme politikalarının azalması ile tarım arazilerinin tarımsal kullanımın dışına çıkması hızlanmış, tarım sektöründe çalışanlar alternatif sektörlere geçmek, durumunda kalmış, tarımsal nüfus yaşlanmış, işgücü gereksinimi hane halkı dışından karşılanmak zorunda kalmış, hem tarımsal girdilerde hem de tüketim ürünlerinde piyasaya bağımlılık artmış, alternatif ürünler denenerek, alternatif satış stratejileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunlar sadece Giresun'da ya da fındık üretiminde karşılaşılan gelişmeler değil, Türkiye'nin pek çok kırsal alanında karşılaşılan ve sadece kırsaldaki ekonomik yapıyı değil sosyal ve kültürel yapıyı da etkileyen dönüşümler olmuştur. Biz de raporun bundan sonraki bölümlerinde akademik çalışmalarda sıklıkla belgelenen bu değişimleri gözler önüne sermek yerine, bunların zaten görünür olduğu varsayımından yola çıkarak bu dönüşümün etkisinin hissedildiği farklı alanlara bakacağız. Takip eden ilk bölümde üreticiler ile tarım uzmanları arasındaki iletişim kopukluğunu inceleyeceğiz. İkinci bölümde fındık tarımı etrafında şekillenen kırsal hafızanın yapısal özellikleri ve değişimi ile kırsal hafızanın yeniden üretilme biçimlerini tartışacağız. Son olarak Giresun'da fındıkçılık bağlamında kuşaklararasılığın aktarımlar ve kopuşlar ekseninde nasıl şekillendiğini tartışacağız.

4. Tarımsal Bilginin Dönüşümü: Yerel Bilgi ve Uzman Bilgisinin Çatışması

Giresun'da tarımsal üretimin dönüşen koşulları, özellikle tarım üreticilerinin yaşlanması, iklim krizinin etkileri ve küresel piyasa dalgalanmalarıyla birlikte, kırsal üreticilerin tarımsal üretimin geleceğine dair belirsizlikleri artmakta ve gündelik kararlarını riskle örülü hale getirmektedir. Saha çalışmamız boyunca yaptığımız en çarpıcı gözlemlerden biri, üreticilerin fındık üretiminin devlet desteğini göremediklerini belirtmeleridir. Ancak dikkat çekici olan, fındık üretiminin verimliliğini artırmak amacıyla sağlanan tarımsal bilgi ve yöntem desteğinin cisimleşmiş hali olan uzmanların uyarı ve önerilerinin de üreticiler tarafından dikkate alınmamasıdır. Üreticiler, farklı risklere karşı geliştirdikleri çeşitli stratejilerde bireysel gözlem, deneyim ve yerel bilgi ya da kendilerinin farklı kaynaklardan edindikleri bilgiyi kullanmaktadır. Buna karşın, özel ya da kamu kurumu olması fark etmeksizin uzman kurumlardan gelen uzmanların bilgisine güvenmemektedirler. Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda epistemolojik bir kırılganlık üretmekte; üreticiler, kurumsal bilgiye güvenmedikleri için tarımsal risk karşısında daha da yalnızlaşmaktadır. Böylece risk, yalnızca dışsal bir tehdit değil, aynı zamanda bilgiyle kurulan ilişkinin zedelenmesinden doğan içsel bir toplumsal durum haline gelmektedir.

Dolayısıyla raporun bu kısmında, Giresun’da fındık üreticileriyle yapılan sözlü tarih görüşmelerine, uzman görüşmelerine ve gözlemlere dayanarak; üreticilerin fındık üretimindeki sistemsel riskleri nasıl deneyimlediklerini, risk söylemlerinin yerel düzeyde nasıl anlamlandırıldığını ve kimi zaman neden reddettiklerini anlamaya çalıştık. Bunu yaparken Ulrich Beck’in “risk toplumu” yaklaşımından ve Bilim ve Teknoloji Çalışmaları yaklaşımının bilimin toplumsal olarak üretildiği ve tarafsız olmadığı anlayışından yola çıkacağız. Ulrich Beck risk toplumu (1992) ile modernitenin ürettiği yapısal risklerin bireyleri nasıl yalnızlaştırdığını ve kendi kaderlerinden sorumlu hale getirdiğini açıklarken; Brian Wynne (1992) gibi Bilim ve Teknoloji Çalışmaları içinden gelen kuramcılar risk söylemine karşı birbirinden farklılaşan uzman bilgisi ve yerel bilgi arasındaki farkın arkasında yatan dinamikleri anlamaya çalışırlar. Bu iki çerçeve birlikte ele alındığında, hem tarımın neoliberalleşmesinin kırılganlık üreten yapısal dinamikleri hem de üreticilerin bilgiye, kurumlara ve geleceğe dair anlam dünyaları görünür kılınabilir.

Ulrich Beck’in geliştirdiği risk toplumu kuramı, modernliğin refah devletleri geriledikten sonraki, ikinci evresinde toplumsal yapının artık refahın değil, risklerin dağılımı üzerinden şekillendiğini öne sürer. Sanayileşme ve teknolojik ilerleme yalnızca üretim ve kalkınma değil, aynı zamanda üretilmiş riskler (*manufactured risks*) yaratmıştır (1992). Bu riskler doğadan değil, modern toplumun kendi faaliyetlerinden — kimyasal üretim, enerji sistemleri, tarımsal teknolojiler gibi — kaynaklanmakta; görünmez, geri döndürülemez ve bilimsel bilgiye bağımlı biçimde toplumu kuşatmaktadır. Risk toplumunda devlet karar almaktan ve aldığı kararları uygulamaktan çekilmiş, karar almayı ve uygulamayı uzmanlaşmış kurumlara bırakmıştır. Bu kurumların devlet ya da özel kurumlar olması fark etmemekte, çünkü belli bir özerklik içinde hareket edebilmekte, politikacılardan bağımsız davranabilmektedirler. Böylece hem sistem parçalanmış hem de devletlerin vatandaşlarına karşı sorumlulukları farklı kurumlara devredilmiştir. Vatandaşların ise bu kurumları eylemlerinden sorumlu tutması ve karar alma süreçlerine etki etmesi zorlaşmıştır. Bu yeni karar alıcılar, refah devletinin koruyucu şemsiyesinin kronik olarak daralması nedeniyle devletin vatandaş olarak kendilerini bu tür risklere karşı koruyamadığı durumlarda, karar alma sürecine dâhil olmayan insanlar için küresel riskler yaratabilirler. Beck’e göre bu süreçte bireyler, kurumsal yapılar tarafından korunmak yerine, kendi risklerini yönetmekle baş başa bırakılır; böylece risk bireyselleşir ve toplumsal eşitsizliklerin yeni biçimleri ortaya çıkar. Beck bu durumu yani riskleri ve güvensizlikleri yaratan insanların, bu risklerle karşı karşıya kalan diğer insanların kayıplarından sorumlu olmamalarını 'risk çatışması' olarak tanımlar (Beck 2009).

Beck'in çerçevesinden baktığımızda tarımla ve kırsal alanlarla ilgili konularda, büyük tartışmalara neden olan iklim değişikliği, pestisit kalıntıları, GDO'lar, küresel gıda krizi gibi sorunlar modern toplumun kendi teknolojileri ve kararlarıyla yarattığı, üretilmiş risklerdir. Bu riskler çoğunlukla çıplak gözle görülmez, etkilerini fark etmek için uzun vade gerektirirler ve riskin varlığına dair bilgiye erişmek bile uzman sistemlerine, ölçüm tekniklerine ve bilimsel açıklamalara gereksinim yaratır. Dahası bu riskler küreseldir, ama etkileri sınıfsal, mekânsal, toplumsal olarak farklılaşır. Bu da yeni adaletsizlik biçimlerini doğurur. Bu çalışma kapsamında Giresun'un kırsal bölgelerinde fındık üreticileriyle yapılan görüşmeler, Beck'in risk toplumu tezini somut biçimde doğrulamaktadır. Üreticiler, iklim değişikliği, artan tarımsal girdi maliyetleri, dalgalanan piyasa yapısı ve toprak üzerindeki bozulmalar gibi riskleri kendi başlarına deneyimlemektedirler. Giresun'da konuştuğumuz fındık üreticileri fındık etrafındaki farklı konularda kendilerini nasıl yalnız hissettiklerini pek çok kez farklı şekillerde dile getirdiler. Bu anlamda sadece bir alanda değil üretimin birçok noktasında bu yalnızlığı hissetmektedirler. Örneğin aşağıda alıntıladığımız görüşmeci genel tarım politikalarının yetersizliğini devletin yokluğu ile açıklamaktadır:

“Fındık bahçeleri kesiliyor. Ev yapılıyor. Bizde devlet olmadı mı tarım olmadı. Şimdi üretici malını nereye, nasıl vereceğini bilmiyor” (ST9).

Aynı üretici görüşmenin devamında bu ilgisizliğin sadece fındıkla sınırlı olmadığını diğer ürünlerde de görüldüğünü ise şöyle açıklıyor:

“Hani ürüne devlet sahip çekmiyor. Biz buradan bunu görüyoruz. Ay çiçekçisi oradan çıgırıyor. Trakya'dan ayçiçeği, öbür taraftan pirinççi ağlıyor. Malatya'da kayısıcı ağlıyor” (ST9).

Bir başka üretici mevcut durumun nasıl iyileşebileceğini sorduğumuzda bunu devletin çözmesi gereken bir problem olarak aşağıdaki gibi niteledi:

“Yani devlet düşünecek önlem alacak devlet diyoruz. Eğer sen fındığın fiyatını 84 TL açıklıyorsan bugün piyasada 77'ye alıyorlarsa yani burada bir sıkıntı var demek yani ona çözümü devlet bulacak” (ST 12).

Bir diğ er üretici ise, politikaların daha kaliteli olan Giresun fındığını  zendirmediğini, Giresun kalite fındık ile levant kalite fındık arasındaki fiyat farkının çok az olduğu söyledikten, sonra sözlerini böyle tamamladı:

“Giresun fındığı özellikle yani bunun benim açımdan, yani hakkaniyetli bir sahiplenme olduğunuzu da düşünmüyorum” (ST14).

Başka bir üretici ise fındığın geleceğinin nasıl olacağını sorduğumuzda şöyle cevap verdi:

“Ben de daha kötü olacağını düşünüyorum,    nk  şöyle. Bir  zendirme yok. Tamam, memur belki yeterince tatmin edici bir para alamıyor. Bu bir ek gelir gayet güzel ama emeğini vermi ken karşılığını alsa amenna ama karşılık alamayınca k s yorlar. Aman yok diyorlar. Bu kadar eziyete 5 kuru a ele mi vereceğiz ondan [sonra diyor]” (ST11).

G r  mec  bu soruya cevap verirken bahçede fındık ayıklayan genç bir kızı işaret ederek sözlerine devam etti:

“Bakın  u emeği bizim büyüklerimiz tespit etse de, biz el  lemin Ferrero’ları bilmem, kimleri, kimleri kimlerine bağımlı olmasak iyi değil mi? Annem, he  u bizim emeğimizin karşılığı olsa, bu caydırıcılık olmasa bu gençlerimiz sahip çıksa ürününe, bu güzelim fındığa olmuyor mu? Olur da. Maalesef maalesef, herkes kendi rahatında ama bu köylü, i  i, bu emekçi böyle horlandığı sürece hiçbir şey olmayacağız. Onu da söyleyeyim valla olamayacağız.” (ST11).

Ger ekle tirdiğimiz ilk odak grup görüşmesinde yine fındığın geleceği ve nasıl satılabileceği konusu aşağıdaki gibi devlete bağladı:

“Mesela bu Avrupa, Avrupa yani bütün dünya bu fındığa ihtiyaç var yani. Fakat biz fındığımızı değerlendiremiyoruz kardeşim. Bizim devletin bu i e bakması lazım.  reticilerimiz de değerlendiremiyor, h k met de değerlendirmiyor” (OG1).

Bu g r  melerdeki hissiyat yalnızca büyük bir emekle gerçekleştirdikleri üretimlerinden umdukları geliri kazanamamakla gelen bir ekonomik kayıp hissi değildir. Aynı zamanda Türkiye’de ekonominin dışa açılmasından önce devletle üretici arasındaki ilişkinin kaybolmasından kaynaklanan hem fındığı, hem üreticiyi; hem fındığın bugününü hem de

geleceğini kapsayan bir sahipsizlik; topraktan, üründen ve devletten kopuş hissidir. Devlet piyasa ile üreticinin arasından çekilmiş, üreticiyi ve ürünü koruma sorumluluğundan vazgeçmiş, üretici tek başına baş edemediği “herkesin kendi rahatında olduğu” piyasa ile baş başa kalmış ve dahası “hor görülmüştür”. O yüzden bundan sonra “hiçbir şey olmayacak”tır. Bu durum tam da Beck (1992) tarif ettiği risk toplumunun fındık üreticilerinin günlük hayatları içinden tanımlamalarıdır.

Saha çalışmamız sırasında sadece fındık üreticisi olan, yani fındıkla ilgili başka bir ticari girişimi olmayan, çoğunlukla 65 yaşından büyük kadın ya da erkek bu üreticiler, bu yalnızlık ve risklerle tek başlarına baş etme durumunu mevcut pek çok parçadan oluşan tarım desteklerini almalarına rağmen söylemişlerdir. Ancak bu destekler fındığın girdi maliyetlerinin yüksek, fiyatının düşük ve geleceğinin belirsiz olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu noktada bu üreticilerin piyasa mekanizmalarının işleyişini bilmedikleri, mevcut durumun değiştiğinin farkında olmadıkları düşünülebilir. Ancak durum bundan farklıdır. Görüşmeciler hem yurt içi hem de yurtdışı ayaklarıyla piyasanın nasıl çalıştığına dair fikir sahibidir. Örneğin, tüm dünyada fındık ekim alanlarının artmasının ve büyük şehirlerden gelen gurbetçi üreticilerin hızlıca ellerindeki fındıkları satması sebebiyle fındık fiyatlarının düştüğü; fındık ihracatının çoğunlukla belli politik bağlantılar yoluyla yapılabildiği, devletin ise tüm bunlara göz yumduğu düşünülmektedir. Üreticilerin davranışları açısından daha belirleyici olan bu düşüncelerin doğruluğu ya da yanlışlığı değil, üreticilerin mevcut durumda kendilerini güvende hissetmemeleri ve yetkililerden gelen mesajları da bu çerçevede anlamalarıdır. Bu anlamda üreticilerin ihtiyacı naif bir şekilde devletin patronajı ya da koruması değil, piyasada yarattığı tüm etki ile güvenilir bir aktör olmasıdır. Devlet kurumlarına güvenilmemesi, fındığı ve fındık üreticilerini güvensiz hissettirmekte, güvensiz hissedildiği için özellikle gençlerin fındık üretiminden uzaklaşması hızlanmaktadır.

Üreticilerin güvensizliğin en çok cisimleştiği alanlardan biri çeşitli devlet kurumlarından ya da firmalardan gelen ve fındık üretimine dair yaygın olan yerel bilgiden farklı bilgilere dayanan önerileri paylaşan ziraat mühendisleri ya da teknikerleri ile yaşadıkları iletişimsizliktir. Dolayısıyla bu yalnızlaşma ve güvensizleşme yalnızca ekonomik bir durum değildir, aynı zamanda bilgiyle kurulan ilişkinin zedelenmesinden kaynaklı bir *epistemolojik kopuştur*. Üreticilerin uzman kurumlara değil de kendi bilgilerine ve geçmiş deneyimlerine yaslanmaları, Bilim ve Teknoloji Çalışmaları alanında ortaya konulan yerel bilgi, uzmanlık otoritesi ve güven ilişkileriyle birlikte değerlendirilebilir. Bu noktada üreticilerin uzmanlarla ilişkilerinin anlaşılmasında çeşitli görüşmelerden alıntılar açıklayıcı olacaktır. Örneğin ST1 ile yaptığımız

görüşmede kendisine fındık ocaklarının ne zaman kim tarafından dikildiğini ve fındık bahçesine hiç yenileme yapılıp yapılmadığını sorduk. Fındık ocaklarının büyük çoğunluğunun babaannesi, küçük bir kısmının da kendisi tarafından dikildiğini söyledikten sonra, görüşmeci yenileme ile ilgili sözlerine şöyle devam etti:

“Ben ona inanmıyorum, niye inanmıyorum? Yaşlıyı keseceksin, onun dibinde bırakacaksın ışkaları. Onlar böyle büyüyene kadar o yaşlıya değmeyeceksin. Onlar fındık verdiği zaman keseceksin” (ST1).

ST1’den daha genç olan ve daha yüksek bir köyde fındık üreticiliği yapan ST13 bahçesindeki verim farklarını açıklarken, bazı yerlerin 20-30 sene önce ormanın kesilmesiyle fındık bahçesine dönüştürüldüğünü söyledi. Bu nispeten yeni açılan iki farklı fındık bahçesindeki verimliliği karşılaştırırken “ziraat usulü” ve “dedelerin tekniği”ni de bizim ziraat usulünün nasıl olduğuna dair sorumuzla aşağıdaki gibi karşılaştırdı:

“Yeni fındık bahçesi çok böyle. En son 20, 30 senelik işte bir aşağıda asfaltın kenarda dikmiştik. Orası orman, ormandı orayı diktik. Bir de şurası vardı işte, şu karşı orayı da mecburen öyle diktik biraz bayır bacak oldu ama orayı [aşağıdaki asfalt kıyısındaki bahçeyi] ziraat usulü dikmiştik. Kuyular eşerek 7 metre mesafe, o da biraz çok verimli olmadı. Bizim eski usul devam edeceğiz. Dede, dedelerin diktiği gibi devam edeceğiz burada.

A: Onlar nasıl diyorlar? Ziraat usulü nasıl?

Ziraat usulü kuyu açarak yedişer metre ocakların arasına konuyor. Ama burada şimdi eski dikim olduğu için eskiler ne yapmışlar? Biter bitmez diye, kurur kurumaz diye yakın mesafede dikmişler. Arada çok fazla mesafe yok. Bakın ocaklar birbirine değişiyor ama biz bunu fındıktan sonra o birbirine değenleri, kuruyanları atlama dediğimiz ayıklama dediğimiz [şekilde] kestiriyoruz. Dip alma var filiz bak mesela ben fındıktan önce aldım, orada bayağı filiz çıkıyor”(ST13).

Başka bir fındık üreticisi olan ST14 ile bahçesinde kullandığı gübreler, hangi gübreleri tercih ettiği hakkında konuşurken aşağıdaki diyalog gelişti:

“Valla hepsinin yeri ayrı hepsinin yeri ayrı. Hayvan gübresi toprağa hazırlıyor yani. Hazırlanmış bir toprak ben, yani ben fazla bir zirai bilgim yok ama görerek yaşadığım tecrübeyi söylüyorum. Yanmış, 2 yıl 3 yıl yanmış bir hayvan gübresi valla bence

bütün gübrelerden iyi ama diğer takviyeleri de yapmak şartıyla

A: Sen mesela gübre atacağın zaman toprak tahlili yaptırıyor musun ya da işte ne bileyim birine soruyor musun?

Ben ne soracağım ben bahçemi tanıyorum. Yani tahlil yaptırdığımız zamanlar da vardı ama bizim buralarda sürekli yıkanma aşırı şekilde olduğu için bizim bahçelerimizin ne eksik olduğunu, neyi attığımızda fayda gösterdiğini biz biliyoruz zaten. Yani bunu gözlemlemesek, bu işi zaten yapamayız” (ST14).

Uzman bilgisini dikkate almama sadece fındık üreticilerinin yerel bilgiye ya da kendi deneyimlerine güvenmelerinden kaynaklanmamakta, aynı zamanda birbiriyle çelişen, farklı kaynaklardan gelen uzman görüşlerinin yarattığı karışıklıktan da kaynaklanmaktadır. ST9 bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Ya kardeşim ben çiftçiyim, ben tarım yapmak istiyorum... Beş tane ziraat mühendisine soruyorum, beşi de ayrı şey söylüyor bana. Ben dinimi yaşamak istiyorum. Beş tane ilahiyatçıya bir şey soruluyor, görüyorum, beşi de ayrı Müslümanlık tarif ediyor. Ben Allah aşkına bir şey söyleyin de. Aklımız karışmasın. Bizim şimdi bana, İlçe Tarım'a gittim. Mühendisin biri şöyle yapacaksın, öbürü böyle yapacaksın, ikisi biri birinin dediğini [tutmuyor]. ‘Ya bırak onu sen’ ya buna bırak onu sen dediğin adam yüksek ziraat mühendisi bırak onu diyorsun da birine güvenmem lazım. Ben çiftçiyim. Ya ben dinimi yaşamak istiyorum ya bir ilahiyatçıya güvenmem lazım” (ST9).

Sözlerinin devamında ST9 bahçesindeki fındık yapraklarında bazı delikler gördüğünü, ne olduğunu öğrenmek için bu yaprakları toplayıp İlçe Tarım Müdürlüğü'ne götürdüğünü anlattı. Müdürlükteki ziraat mühendislerinin deliklerin hangi böcek tarafından yapıldığını bilemediklerini, böceği bahçede bulmak içinde bir birkaç gün içinde bir ziraat mühendisinin bahçesine geldiğini anlattı. Gelen ziraat mühendislerinin böcek zararı hakkında sorular sorduğunu, onları bahçeye götürme teklifini ise üzerlerindeki kıyafetlerin ve ayaklarındaki ayakkabıların uygun olmamasından dolayı reddettiklerini anlattı ve sözlerine şöyle devam etti:

“Ama hakikaten bozuldum. Dedim ki bak, kızım sen misafirsin dedim. Kapından bakacaktın madem sen niye geldin diye dedim. Yani yok mu dedim senin arazi kıyafetin, araziye gidildiğinde bir arabanda çizmem pabucun yok mu dedim... Bana neye yolladınız bunu?” (ST9).

Uzmanlarla fındık üreticileri arasındaki bilgisel kopuş, sadece fındık üretim tekniklerinde değil fındığın kalitesinin değerlendirilmesi ve dolayısıyla fiyatlandırılıp satışı sırasında da ortaya çıkmaktadır. Hem fındık üreticisi hem de önceden fındık tüccarlığı yapmış olan ST3'ün anlattıkları bu süreçteki çatışmaları göstermektedir:

“Şimdi düşünün. Fındığımızın üçte birini TMO'ya satabiliyorsunuz ya da üçte ikisini diyelim, ondan sonra ne yapıyor? Geri kalanını tüccara götürüyorsanız ona da bin bir minnetle. Geçmişte yaşadık.... Bu TMO'daki yöneticiler Konya'dan yani şikâyet etmek gibi olmasın. Fındığın f'sini bilmeyen yeşilliği bilmeyen işte Konya'dan, Balıkesir'den efendime söyleyeyim. Adapazarı'ndan Düzce'den bilmem nerden geldiler bilmiş gibi bilmişlik tasladılar bize. Yani en gözde fındığımızı dahi, yani iyi kaliteli randımanı yüksek olan fındığı almadı, fındığı tanımıyor adam. Geçmişteki bir yıl gerideki eski fındığı aldı. Bak ne diyorum ya bunları yaşadık biz burada sonra rüşvetle iş yaptılar. Bu memlekette bazıları çokları. Nasıl söyleyeyim? Para kazandı, köşeyi döndü, hiç hakkı olmaya parayı kazandı” (ST3).

ST3'ün anlatımında fındığı bilmemenin, rüşvetle, haksız kazançla ilişkilendirilmesi aslında fındık konusundaki bilginin ne kadar politik olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Bu anlamda, fındık alım sürecinde üreticilere göre politik ya da başka bağlantıların etkili olması, bu kurumlardan gelen bilgiyi teknik ya da nötr bir bilgi olmaktan çıkarmaktadır. Üreticiler için can alıcı soru şu olmaktadır, eğer bu kurumun fındık alım politikasına güvenemeyceksem fındık yetiştirme önerilerine nasıl güvenebilirim?

Kurumsal bilgiyle yaşanan bu kopuş, yalnızca bilgi eksikliğinden değil, aynı zamanda bilgiye dair inşa edilen anlam dünyalarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Tam da bu noktada Bilim ve Teknoloji Çalışmaları literatürü elimizdeki durumu analiz etmek için güçlü bir kavramsal araç sunmaktadır. Buna göre bilim insanların uğraştığı bilgi ile çeşitli konularda ya da alanlarda uygulanan bilgi epistemolojik olarak farklılaşır. Uygulanan bilgi bir araca dönüşür. Dolayısıyla bu uygulanan bilginin kabul edilmesi için sadece doğru olması yeterli değildir, bilginin sosyal ilişkiler, kurumlar ve kültürel bağlamlarla ilişkisi de önemlidir. Uzmanlık sadece bir meslek ya da herkesten daha fazla bilgi sahibi olmak değil, politik bir pozisyonudur. Kim “uzman” sayılır, kimin bilgisi geçerlidir. Toplumsal değerler, çıkarlar ve normlar teknolojinin yani bilginin nasıl kullanıldığının içine gömülüdür. Bilim ve Teknoloji Çalışmaları perspektifine göre yerel bilgi, deneyimsel bilgi, geleneksel bilgi, epistemolojik olarak aşağı

bilgi biçimleri değil, ancak farklı bilgi rejimleridir. Özellikle Beck'in (1992) tarif ettiği gibi kurumlara duyulan güvenin eridiği, bireylerin küresel risklere karşı yalnız kaldığı, devletin sorumluluklarını dağıttığı ama bu sorumlulukların dağıtıldığı kurumların vatandaşları risklere karşı korumadığı bir risk toplumunda, kurumlara karşı güvenin neden ve nasıl eridiği, hangi bilgi rejimleri arasında çatışma yaşandığını somutlaştırır.

Bu noktada, Bilim ve Teknoloji çalışmalarından özellikle iki araştırmacının fikirleri, mevcut durumu analiz etmemizi kolaylaştırabilir. 1986'da Çernobil felaketinden sonra Kuzey İngiltere'nin Cumbria bölgesindeki koyun üreticileri üzerine yaptığı çalışmasında Wynne, bilginin kabul görmesi ya da reddedilmesinin yalnızca teknik doğruluğuna değil, onu taşıyan kurumlarla kurulan güven ilişkilerine ve bilgiye duyulan temsil hissine bağlı olduğunu gösterir. Koyun üreticilerin bilimsel açıklamaları reddetmelerinin nedeni, "bilgisizlik" değil; uzmanların kendi deneyimlerini dışlayan, yerel bilgiye saygı göstermeyen bir dille konuşmasıdır. Wynne bu durumu, bilgiye duyulan epistemik güvensizliğin aslında sosyolojik bir dışlanma hissinden beslendiğini öne sürerek açıklar (1992).

Benzer şekilde Giresun'daki üreticiler, ziraat mühendislerinin önerilerini teknik olarak anlamadıkları ya da yanlış buldukları için değil, bu önerilerin kendi üretim mantıkları, deneyimsel bilgileri ve değer dünyalarıyla uyuşmadığını dahası uzmanlar tarafından böyle bir uyuşma için çaba sarf edilmemiş olduğunu düşündükleri için dikkate almamaktadırlar. Üreticiler geçmişten gelen deneyimlere, gözleme, komşu önerilerine ya da yeni medya araçlarından edindikleri bilgileri daha anlamlı ve uygulanabilir bulmaktadır. Bu durum, yalnızca bilgi tercihinin değil, bilginin taşıyıcısına duyulan güven ve onun yerel dünyaya dair bilgi taşıyıp taşımadığına bağlıdır. Dolayısıyla bu güvensizlik, teknikten çok temsile dairdir. Üreticilerin bilgiyle aralarındaki mesafe, sadece devletin çekilmesiyle değil, aynı zamanda kurumların yerel bilgi rejimlerine karşı kör ve kibirli kalmasıyla da ilişkilidir. Bu da iklim değişimi, aşırı ya da yanlış gübre kullanımı ya da kahverengi kokarcanın yayılması gibi, riskin yalnızca dışsal bir tehdit değil, aynı zamanda kültürel olarak anlamlandırılan ve kurumsal bağlamda üreticiyi dışlayan bir deneyim olduğunu gösterir (Wynne, 1996; 2001).

Tam da burada Jasanoff'un bilim ve sosyal düzenin aynı anda birbirinden etkilenerek üretildiği iddiası öne çıkmaktadır. Bilim sadece doğayı açıklamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal kurumları, değer sistemlerini ve normları da üretir. Ama diğer taraftan bakıldığında toplum da sadece bilimin "kullanıcısı" değil; bilimi şekillendiren, destekleyen ya da sınırlandıran bir aktördür. Jasanoff buna "birlikte üretim" (*co-production*) der (2004). Bu perspektiften

bakıldığında, Giresun'daki fındık üreticilerinin tarımsal bilgiye ve uzman kurumlara dair deneyimleri, yalnızca teknik bir iletişim sorununu değil, aynı zamanda temsil ve dâhil edilme sorununun bir ifadesidir. Kurumların ürettiği bilgi, üreticilerin bilgi dünyasıyla birlikte şekillenmediği sürece, toplumsal meşruiyet kazanamaz.

Bu noktada Beck'in (2015) özgürleştirici felaketçilik (*emancipatory catastrophism*) kavramı da başka bir önemli araç olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram, modernliğin ürettiği yapısal risklerin yalnızca yıkıcı değil, aynı zamanda dönüştürücü bir potansiyel taşıdığını öne sürer. Kriz anları, yalnızca var olan kurumların işlevsizliklerini görünür kılmakla kalmaz; aynı zamanda yeni düşünme biçimlerine, bilgi düzenlerine ve toplumsal örgütlenme modellerine alan açar. Giresun'daki fındık üreticilerinin kurumsal bilgiye duydukları güvensizlik ve yerel bilgiye yönelişleri, bu anlamda sadece bir gerileme ya da izolasyon değil, alternatif bilgi rejimlerinin çağrısı olarak okunabilir. Üreticilerin kendi deneyimlerine, gözlemlerine ve topluluk içi bilgi alışverişine duydukları güven, mevcut uzmanlık sistemlerinin meşruiyet kaybına verdikleri yanıt olmanın ötesinde, başka türlü bilmenin ve üretmenin mümkünlüğüne dair bir açılım sunmaktadır. Bu bağlam içinde Jasanoff'un toplum ile bilim arasındaki ilişkinin demokratikleşmesi gerektiğine dair fikirleri önem kazanır. Ona göre bilim insanları ya da uzmanların önceliği sadece bir yığın olarak bilgiyi arttırmak değil ama neyi bilmediklerini fark ederek; zaman ve mekâna yayılmış farklı bilgi adacıkları arasında köprüler kurmaktır. Böyle bir bakış açısı bilimin mütevazılığını kıymetli bulur. Bu özellikle iklim değişikliği, gıda krizi ya da genetik müdahale gibi hem istenmeyen hesaba katılamayan sonuçların ortaya çıkması ihtimalinin çok yüksek olduğu hem de sosyal, duygusal ve etik boyutları da olan meselelerde önem kazanır. Jasanoff'un mütevazılık teknolojileri (*technologies of humility*) olarak adlandırdığı bu kavram yerel bilgiye, deneyime ve etik sorumluluğa dayalı karar mekanizmalarına ihtiyaç olduğunu vurgular (2003). Giresun'da fındık üreticileri ile uzman kurumlar arasındaki epistemik kopuş, yalnızca teknik bir iletişim sorunu değil; temsil, katılım ve güvenlik talepleriyle iç içe geçmiş bir sosyal krizdir. Bu nedenle, hem Beck'in *özgürleştirici felaketçilik* kavramı hem de Jasanoff'un *mütevazılık teknolojileri*, yalnızlaşan üreticilerin sesinde yankılanan alternatif bilgi politikalarının, katılımcı, adil ve çoğulcu bir tarımsal gelecek tahayyülüne kapı araladığını düşündürmektedir. Bu çerçevede, uzmanların yerel bilgi sistemlerini dışlamayan, üreticilerin sahadaki sezgi ve gözlemlerini tanıyan bir bilgi üretim modeline yönelmeleri, yalnızca daha işlevsel değil; aynı zamanda daha adil ve sürdürülebilir bir tarımsal gelecek için de zorunludur.

5. Fındık Üretiminde Sosyo-Ekolojik Hafıza

Bu bölümde Giresun bölgesindeki fındık tarımında yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin etkilerini kırsal hafızayı odağa koyarak anlamaya çalışıyoruz. Sözlü tarih yöntemini kullanarak 65 yaş üzeri üreticilerin hafıza anlatılarına başvurmuş olsak da deneyimlerine başvurduğumuz ve fındık tarımında gerek uzman gerek üretici olarak rol üstlenen başkaları da fındık tarımı etrafından oluşan değişen ve dönüşen hafızayı açıklamak için kaynak oluşturuyorlar.

Toplumsal hafıza, bir grubun, o grubun bugünkü kimliğine temel teşkil eder bir şekilde paylaşılan geçmişi hatırlama ve çok farklı yollarla bu geçmişi sunma biçimi olarak tanımlanabilir (Misztal, 2003). Hafıza toplumsaldır, çünkü bireyler tek başlarına bir olguyu hatırlamak için bile bir toplumsal çerçeveye ihtiyaç duyarlar (Halbwachs, 1992). İnsanların neyi nasıl hatırladıkları toplumsal bir çerçeve tarafından şekillenirken, hatırladıklarını ifade etme ve geçmişle ilişki kurma biçimleri de bundan etkilenir. Bu projede, özellikle köklerini hafızanın toplumsal olduğu ve toplumsal çerçeveler üzerine kurulduğu temel önermesinden alan hafıza çalışmaları alanında çoğalan pek çok çalışma arasında, özellikle Schudson (1992, 1997) ve Schwartz'ın (1996) törensel olmayan, gündelik hayatın içine gömülü olan hatırlama biçimlerine ilişkin kuramsallaştırmalarından yararlanmaktadır. Toplumsal hafıza bu kavramsallaştırmalar sayesinde günlük yaşam pratiklerine düzenlilik kazandıran bir unsur olarak ortaya çıkar. Bu araştırmada hayatları boyunca fındık tarımı ile uğraşan yaşlıların fındık etrafında şekillenen günlük pratiklerinin nasıl bir toplumsal hafızayı taşıdığını, bu hafızanın nerelerde nasıl kristalleştiğini ve dönüşen tarımsal faaliyetlerle nasıl değiştiği anlamaya çalıştık.

Gündelik hayata yerleşik toplumsal hafıza uzun süreli hatırlamanın iki biçimi üzerinden daha sistematik olarak açıklanabilir. Bunlardan biri bireylerin yaşamları boyunca edindikleri deneyimlere dayalı olarak ortaya çıkan episodik hafıza, diğeri ise bireylerin toplumsal aktarım yoluyla elde ettikleri, doğrudan deneyimle ilişkili olmayan, bağlamından koparılmış semantik hafızadır. Fındık tarımında kırsal hafızanın dönüşümünü açıklarken bu ayrımdan yararlanıyoruz. Giresun bölgesindeki fındık üretimi etrafında şekillenen kırsal hafızayı kavramsal olarak çerçevelemek için Sosyo-Ekolojik Hafıza (SEM) kavramını kullanıyoruz. Sosyo-ekolojik hafızanın üreticilerin deneyimlediği sosyal-ekolojik çevredeki değişimlere yanıt verme kapasitesi açısından önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Fabricius and Cundill, 2010: 59; Lorenz, 2013: 14).

Sosyo-ekolojik hafıza kavramını ilk olarak kullanan Berkes'e göre (Berkes et al., 2003), bu kavram hafızanın iki kolektif boyutunu bir araya getirmektedir. Bir alt boyutu olarak kurumsal hafıza, bireysel deneyimler üzerine inşa edilen ve mevcut pratikleri belirleyen kurallardan oluşan belirli bir çerçeve olarak tanımlanmaktadır. Diğer alt boyutu olan toplumsal hafıza ise, uzun vadeli yani tarihsel olarak temellendirilmiş değerler ve bilgiye dayanır ve topluluğun kültürel sermayesini oluşturur (Folke et.al., 2003: 367). Sosyo-ekolojik hafızanın alt boyutunu oluşturan toplumsal hafıza, literatürde kimi zaman birbirinin yerine kullanılan yerel ekolojik bilgi ve/veya geleneksel ekolojik bilgiyi içerir. Yerel ya da geleneksel hafıza bilgi ve inancın birbirinden kolayca ayırlamadığı bilgi ve inanç sistemlerine ve pratiklere atıfta bulunur ve bu haliyle bir topluluğun kültürel sermayesini oluşturur.

Yerel ve/veya geleneksel bilgi, inanç sistemleri ve pratiklerin topluluğun hafızasını oluşturduğu ifade edildiğinde, bu durum, kültürün toplumsal değişime kapalı, durağan bir yapı olarak algılanmasına ve kültürel sermayenin sabit olduğu yanılgısına neden olabilir. Ancak toplumsal hafızaya yönelik kuramsal açıklamalarda gösterildiği gibi hafıza, geçmiş ve geleceğin sürekli yeniden şekillendirildiği dinamik bir süreçtir. Buradan yola çıkarak sosyo-ekolojik hafıza sosyo-ekonomik sisteme yanıt olarak değişen ve dönüşen dinamik ve uyarlanabilir bir olgu olarak açıklanabilir. Bu nedenle yerel ya da geleneksel ekolojik bilgi, sürekli olarak gelişen ve sosyo-ekolojik hafıza tarafından şekillendirilen bir bilgi olarak tanımlanmaktadır (Folke et.al, 2003: 372). Bu yönüyle hafızanın oluşmasında ve aktarılmasında hatırlamanın yanı sıra unutma da çeşitli biçimlerde üretken bir araç olarak karşımıza çıkar. Özel olarak sözlü tarih anlatılarına başvuru 65 yaş üzeri fındık üreticilerinin belirli bir kırsal hafızanın taşıyıcısı olduğunu düşünmek mümkündür. 65 yaş üzeri üreticilerin kırsal hafızası belirli bir kuşakla, belirli bir dönemle ya da fındık üretimini karakterize eden belirli bir kurumsal hafıza ile doğrudan ilişkilendirilebilir ve sosyo-ekolojik yapıda ortaya çıkan uzun dönemli değişim ve dönüşümlerin bir sonucu olarak bu hafızanın yok olduğu ileri sürülebilir. Bu durum, yapısal amnezi kavramıyla çok yakından bağlantılıdır. Yapısal amnezi, Paul Connerton (2009) tarafından farklı unutma biçimleri arasında sayılan, kuramsal olarak fazla gelişkin olmayan, ancak basitçe kültürel hafızanın sosyal süreçler içinde seçici olarak unutulmasını ifade eden bir kavram olarak açıklanır. Literatürde tartışıldığı üzere, yapısal amnezi kasıtlı olarak ortaya çıkmaz; hafıza unsurlarının yani anıların elverişli ve kullanışlı olup olmamasına bağlı olarak seçici unutmayı doğuran spontane bir süreçtir. Bazı antropolojik araştırmalar, topluluklarda yalnızca faydalı görülen ataların hatırlandığını, yani olağan bir süreç olarak yapısal amnezinin varlığını göstermektedir.

Bu kuramsal girişten hareketle bulguları tartışmak için yol gösterici olabilecek bazı sorular ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki fındık üretiminde kırsal hafızada hatırlananların ve unutanların kapsamıyla ilişkilidir. Başka bir ifadeyle hatırlanan ve unutulanlar nelerdir? Hatırlanan ve unutulan kırsal hafıza unsurları üzerinde hangi türden sosyo-ekolojik süreçler etkili olmaktadır? (Modernleşme, iklim değişiklikleri, yeni teknolojiler, göç, ekonomik kaygılar, yaşlanma, piyasalaşma vb) Unutma eyleminin üretim verimliliğine ve toplumsal kimliğe etkileri nelerdir?

Bu koşullar altında kırsal hafızada geçmiş ile bugün arasındaki farktan bahsetmeyi olanaklı ve hatta zorunlu kılan durumlar üzerine düşünmek mümkün olabilir. Fındık üretiminde değişen koşullarda kırsal hafızanın aldığı biçimleri, üstlendiği yeni anlamları bu çerçevede düşünmek mümkündür. Tam da bu noktada kırsal hafızanın yeniden ele alındığı kurumsal ve toplumsal yeni biçimler ve yeni hafıza taşıyıcısı-üreticisi toplumsal aktörlerin ortaya çıktığından bahsetmek gerekir. Analizin bundan sonraki bölümünde burada sorulan analitik soruları bulgular yardımıyla tartışacağız.

İlk olarak fındık üretimine ilişkin epizodik belleğin seçici unutulmasından söz etmek gerekir. Bu durum, küçük ölçekli ve aile emeğine dayalı olarak üretim yapan üreticilerin yaşamlarında kendisini göstermektedir. Giresun’da toplam fındık üretiminin yarısından fazlası küçük ölçekli aile arazilerinde gerçekleşmektedir. Bu araziler, bakım ve hasat işlemleri için çoğunlukla sadece aile emeğine dayanır. Geleneksel olarak, hasat döneminde aile bireyleri ya da imece usulüyle yapılan toplu çalışmalarla üretim sağlanmaktaydı. Ancak genç nüfusun göç etmesi, köylerin nüfusunun azalması, kırsal hane sayısının küçülmesi ve üretici kitlenin yaşlanması gibi demografik değişimler bu yapıyı dönüştürmektedir. Araştırmaya katılan yaşlı kuşak fındık üreticilerinin çocukları ve torunları, büyük şehirlerde veya yurtdışında yaşamaktadır; çoğu artık hasat zamanlarında bile geri gelmemekte ve gelecekte geri dönmeyi de planlamamaktadır.

“(...) uğraşacak kimse yok. Büyük oğlan Amerika’da küçük [...] zaten bahçeye sokamazsın, o da eczacı” (ST 7).

“Fındığın bir kişiye bakması için bir evde en az 3 kişinin çalışması lazım. Yeni nesil zaten kalmıyor fındığın peşine. [...] Benden sonrası tufan kimse gelip ilgilenmez.

Benim iki kızım var İstanbul’da, bir oğlan var yurtdışında. Kimse [gelmez] belki gelecek 35 gün yatmaya tatil olarak” (ST 9).

Bu durum, kırsal emek örgütlenmesinde yapısal bir dönüşümü beraberinde getirerek, üretim süreçlerinde yarıcılara ve mevsimlik tarım işçilerine olan bağımlılığın artmasına yol açmaktadır. Yaşlı kuşaklar, kırsal üretimle toprak mülkiyeti arasındaki tarihsel bağın çözülmekte olduğunu gözlemlemekte ve bu bağlamda, gelecek nesillerin fındık üretimine devam etmeyeceğini öngörmektedir. Bu öngörü, yalnızca üretimin sürdürülebilirliğine dair bir endişeyi değil, aynı zamanda kırsal yaşam biçimlerinin ve aile temelli tarımsal üretim modelinin çözülmesine dair daha geniş bir sosyolojik dönüşüme işaret etmektedir. Bu çerçevede, fındık bahçelerinin çalılığa dönüşmesi, elden çıkarılması ya da yarıcılara devredilmesi gibi olasılıklar dile getirilmekte; ancak mevcut kuşak, üretimi kendi olanaklarıyla sürdürmeye devam etmektedir.

“Yani çiftçilik zor oldu artık bizim buralarda. Taban arazi olmadığı için makine ile tarım yapamıyoruz. Makine ile tarım olmadığı için de işçilik hep insan gücüne dayanıyor. Artık gençleri de çalıştıramıyoruz. Genç de yok zaten büyüyenler çekip gidiyor ya gurbete ya İstanbul’a ya yurt dışına. [...] İşte nereden getiriyoruz? Doğudan getiriyoruz, güneydoğudan getiriyoruz. [...] Gittikçe zor. Mahsul para etmiyor. Para etmediği zaman da bıktırıyor” (ST 12).

Emekli bir ziraat teknisyeni ile gerçekleştirilen uzman görüşmesinde tarımda yapısal dönüşümün durumu ve gelecekteki seyrine ilişkin şu ifadeler dile getirilmiştir:

“Şu anda böyle giderse 40-50 sene sonra bizim araziler orman olabilir. Yani ormana terk eden çoğaldı araziyi. Toplayamıyor. Gurbette arazisi var. Şu anda piyasada dönen para da zaten Giresun’da şey gurbetçi parası. Gurbetten oğlu, uşağı, kardeşi para gönderiyor. Fındık girdisini yani fındığa yapacağı masrafları oradan karşılıyor. Çoğu da emekli parası, emekli şehri Giresun. Çalışmaya adam yok. Akli başında olanlar Giresun’u terk etti. Amerika’ya, Almanya’ya, İstanbul’a. Geride kalanlar ben dâhil biraz cübürlerimiz kaldı yani. Yani öyle diyorum çünkü çalışmıyor” (UG 2).

Fındık tüccarı olan bir başka uzmanla gerçekleştirilen görüşmede fındıkta yapısal dönüşümün küresel piyasa ilişkileri karşısında giderek daha kırılğan hale geldiğine dikkat çekilmiştir:

Burada öyle söyleyeyim gurbetçi çok var, insanlar hep İstanbul'da Ankara'da bilmem nerede. Eski nesil kalmadı burada artık tarım yapacak, yoruluyor insanlar. 70 yaşında, 80 yaşında. Gençler daha bu fındık bahçesini kendi sınırlarını bile bilmiyor. Bu gelecekte bizim için çok kötü bir şey. Fındık işi tamamen dediğim gibi Ferrero'nun eline geçecek. Uygulama bahçeleriyle bilmem nelerle fındık işini bitirmek istiyorlar. Ya da kiralamak amacıyla kendilerine geçecek; diyecek ki benim kızım var mesela İstanbul'da bu fındık işiyle uğraşamaz. Bahçeyi kiralayacaksın sana diyecek sana yılda şu kadar bir miktar para veriyorum. Bunu da ister istemez kabul edecek. Ben ne uğraşacağım bahçeyle diyecek” (UG 1).

Yaşlı kuşakların fındık üretiminde ısrarı, her zaman ekonomik gerekçelere ya da geçim kaygısına dayanmamaktadır; nitekim düşük fiyatlar ve verimsiz üretim koşulları bu faaliyeti rasyonel olmaktan çıkarmaktadır. Buna rağmen, kendilerini büyüklerinden miras kalan bahçelerden ve kültürel sermaye olarak fındık üretiminden sorumlu olarak görmektedirler.

“Yani bir alışkanlık var öyle gidiyor yani satsak satamayız yani. Satsam ölürüm herhalde o kadar alışmışım. 10 yaşından beri içindeyim. Yani benden sonra satacaklar çocuklar. Evet, satacaklar ben varken satmasınlar da benden sonra satacaklar” (ST 12).

Bu durum, genç kuşakların kırsal hafızayla kurduğu ilişkiyle örtüşmektedir; zira bu hafıza, Halbwachs'ın da belirttiği üzere, kolektif hafızanın toplumsal bir çerçevesi olarak aileyle iç içe geçmekte ve kimi zaman geleceğe dair anılar biçimini almaktadır. Çocuklarından biri Amerika'da, diğerleri büyük şehirlerde yaşayan 65 yaş üzeri fındık üreticisi ile gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmesinde çocuklarının fındık üretimiyle ilgilerinin kalmadığını ama fındık hafızasıyla kurdukları ilişkiyi geleceği de içerecek şekilde şöyle anlatmıştır:

“[Büyük oğlum] o zaman dedi ki, anne dedi bak [...] Sen dedi şehirdeki evleri kızlara ver. Bu köy evi ve önündeki arsa benim, o aynı eşdeğer hemen hemen Giresun'da bir daireyle burası. Hani kızlar yapamaz, kim yapacak? Yarıcıya vereceksin. Sana yarıcı ne yapacak? Onun beşte birini verecek yok diyecek sana, gidecek. Burası bizim yılda bir toplanacağımız bir mekân olacak. Burayı böyle istiyorum dedi. Kardeşler, yeğenler, torunlar neyse toplanacağız, oturacağız, yad edeceğiz. Ondan sonra da o 3 gün dururuz. 5 gün dururuz, 10 gün dururuz onu artık dedi bilemem dedi. Ondan sonra herkes evine döner. Yalnız burası hiç satılmayacak” (ST11).

Giresun'da sosyal hayat fındık etrafında dönmekte, örneğin hasat dönemi memleket ziyaretlerinin zamanlamasını belirlemekte, düğünler ürünün satışına göre planlanmakta, akrabalık bağları ve ilişkileri toprak mülkiyeti ve miras etrafında örgütlenmekte ve fındık yöre halkının kültürel kimliğini tanımlamaktadır (Erdoğan ve Ergin, 2023: 1212). Ancak İlhan Zeynep Karakılıç'ın Karadeniz'deki mübadil tütün üreticileri için açıkladığı gibi, kırsal hafıza Assmann ve Czaplicka'nın tanımladığı gibi kültürel bir hafızaya dönüşmekte, deneyimlenen bir hafızadan ziyade atfedilen bir hafızaya işaret etmektedir (Karakılıç, 2018: 206-207). Semantik hafızada hatırlama ve unutma dinamik bir süreç içinde yer değiştirmektedir. Bu dinamik sürecin en belirgin tezahürü artık unutulmuş olan Fındık Bayramı ve fındığın küratöryal olarak hatırlanmaya başlanmasıdır.

Kentin kültürel yaşamında önemli rol oynamış emekli bir öğretmenle gerçekleştirdiğimiz uzman görüşmesinde anlatılana kadar 1930-1960 yılları arasında Giresun'da kutlanmış olan Fındık Bayramından haberimiz yoktu. Fındık Bayramı kutlamaları tüm kentin dahil olduğu büyük bir etkinlikti. Bayramda ihraç edilmek üzere hazırlanan fındık çuvallarından ikisi ipek bir çuvalla kaplanır, kurdelelerle süslenir ve kurşun ya da eritilmiş balmumuyla mühürlenirdi. Süslenen çuvallar bir el arabasıyla limana getirilir ve tören başlardı. Açılış konuşması bir ihracatçı tarafından yapılırdı, ardından milli marş okunurdu ve yerelin ileri gelenleri tarafından konuşmalar yapılırdı. Tören, fındık çuvallarının gemilere yüklenmesi, dualar, kurban kesilmesi ve limandan şehir merkezine yapılan geçit töreniyle sona ererdi. Bu bayram günümüzde, arşivlerdeki ve Ordu Fındık Müzesi'ndeki izleri dışında tamamen unutulmuştur. Oysaki hatırlama geçmişin depolanmış temsilinden ziyade, geçmişin ilgili bir bağlamda aktif bir şekilde yeniden inşasıdır (Hirst ve Yamashiro, 2018: 81). Tulving ve Pearlstone (1966, aktaran Hirst ve Yamashiro, 2018: 80), unutmaya giden iki olası yolu birbirinden ayırır: Erişilebilirlik ve kullanılabilirlik. Bir hafıza izi arşivlerde mevcut olabilir, bu yolla kullanıma açıktır ancak sınırlı erişilebilirliğe sahiptir. Artık sadece arşivlerde veya müzelerde hafıza izi bulunan Fındık Bayramı epizodik hafızadan silindiği için ancak depolama ya da sergileme pratikleri yoluyla erişilebilir hale dönüşmüş, semantik hafızanın alanına dahil olmuştur.

Giresun'a komşu olan ve fındık üretimiyle de bilinen Ordu, 2023 yılından bu yana belediye tarafından açılan ve işletilen ilk ve tek fındık müzesine ev sahipliği yapmaktadır. Müze, bölgedeki fındık üretiminin tarihini anlatmakta, tarihi, kültürel ve sanatsal eserleri bir araya getirmekte, ziyaretçilerin gözünde fındık üretimini görselleştirmekte ve fındık etrafında şekillenen kültüre tanıklık etmektedir. Giresun'un kentsel temsilinde fındık öne çıkarılan bir

ürün olmasına ve şehir “findığın başkenti” olarak adlandırılmasına rağmen araştırma yapıldığı tarihte kentte böyle bir müze bulunmuyordu. Giresun’daki arkeoloji müzesinin müdürüyle yaptığımız görüşmede, kentte böyle bir müzeye duyulan ihtiyaçtan ve bu yöndeki girişimlerden bahsetti. Saha araştırmasını izleyen yıl, araştırmacılardan birinin fındık üretimiyle değil, balıkçılıkla tanınan doğudaki komşu şehir Trabzon’a gerçekleştirdiği bir ziyaret sırasında, fındık üretimine ilişkin benzer bir küratöryal belleğin Kent Müzesi’nde sergilendiği gözlemlenmiştir.

Görüldüğü gibi fındık üretimine dair anlamsal hafızanın seçici unutulmuşu, halkın kültürel kimliğinde ve şehrin kültürel hayatını karakterize eden tarihi olaylarda kendini göstermektedir. Çelişkili gibi görünse de episodik hafızanın yapısal amnezi süreci içinde seçici unutulmaya maruz kalması, semantik hafızanın seçici hatırlanması ve yeni hafıza mekânlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Öte yandan, kırsal değişim ve dönüşümün geniş kapsamlı etkileri fındık üreticilerini daha savunmasız hale getirmekle kalmamakta, aynı zamanda fındık yetiştirmenin daha iyi yollarını aramalarını gerektirmektedir. Bu durum, genç kuşak tarım girişimcileri tarafından geliştirilen ve kullanılan sürdürülebilir ve yenilikçi tarım uygulamalarında görülmekte ve kırsal hafızanın yeniden sahiplenilmesi veya geri kazanılmasına işaret etmektedir. Bu grup, geleneksel üreticilerden üretimleri, sürdürülebilir ve yenilikçi tarım uygulamaları ile ayrılmaktadır. Yeni nesil tarım girişimcilerinin tarımsal uygulamalarında kendini gösteren kırsal hafızanın yeniden sahiplenilmesi veya yeniden talep edilmesi söz konusudur.

Bu girişimciler küçük ölçekli kırma ve işleme tesisleri, kadın kooperatifleri ve iş dünyasından girişimcilerden oluşmaktadır. Sahip oldukları ekonomik ve kültürel sermaye bakımından farklılaşsalar da ortak noktaları, yerel üreticileri desteklemeleri, kırsal nüfusla ve yerel üreticilerle iş birliği yapmaları, sürdürülebilir tarım zincirleri kurmaları, ata tohumlarını canlandırmaları ve fındık unundan üretilen makarna ve kurabiye gibi yeni ürünler geliştirmeleridir. Katılımcıların da belirttiği gibi bu girişimlerin iki ya da üç yıllık bir geçmişi vardır. Fındık tarımında üretici ve tüccarın yanında yeni aktörler olarak ortaya çıkmaktadırlar. Uzman görüşmelerinden öğrenildiği üzere, tüccar ile kooperatif ya da yerel girişimci arasındaki temel fark, tüccarın piyasada bir aracı olarak hareket etmesi, kooperatif ya da yerel girişimcinin ise üreticiden fındığı satın alarak ürüne dönüştürmesi, üretim sürecinde eğitici bir rol oynaması, üründe yenilikler yapması, sürdürülebilir tarımı desteklemesi ve kadın emeğine odaklanmasıdır. Yenilikçi ve sürdürülebilir tarım uygulamaları arasında organik tarım için

geleneksel hayvan gübresi lehine gübreden kaçınmak, yerel üreticileri desteklemek ve kırsal nüfusla iş birliği yapmak, fındık kabuklarını değerlendirerek sürdürülebilirlik zincirleri kurmak, nesilden nesile aktarılan GDO'suz tohumları rehabilite etmek, fındık unlu erişte ve fındıklı kurabiye gibi yeni son ürünler geliştirmek yer almaktadır. Bu genç tarım girişimcilerinin tanımladığı gibi, yenilikçi tarımsal üretimleri pazardaki özel bir talebi karşılarken, yerel kaynakları daha sürdürülebilir bir şekilde bir araya getirmektedir.

Üniversitede fındık tarımı konusunda doktora tezini hazırlarken ailesinin küçük ölçekli fındık üretimini mamul mal üretmek amacıyla dönüştürerek girişimciliğe başlayan ve araştırmayı gerçekleştirdiğimiz sırada aile üyeleri ve köydeki kadınların katıldığı, kendi bahçelerinde kurdukları üretim atölyesinde ürettikleri ürünleri yurtiçi ve yurtdışı pazarda satan üretici bunlardan biriydi. İlk başlarda fındığı elle kırarak üretim yaparken, daha sonra DOKAP desteğiyle atölyesini kuran ve ekipmanlarını alan yeni nesil bu girişimci, fındıktan mamul mal üretip satarak fındıkta bir tabuyu kırdığını ifade etmişti. Aynı zamanda, sürdürülebilir tarımsal pratikleri üretim sürecine uyarlamaya çalışırken, yakınlarından ve akrabalarından yerel tohumları toplayarak başladığı süreçte, yerel ya da geleneksel tarımsal hafızayı üretken bir şekilde kullandığını ve köyün üretimini dönüştürücü etkisini anlatmaktaydı:

“Köyden uzakta bir tohum tarlası yaptık, arılar aşlamasın diye. Çünkü buradakilerin hepsi hibrit. Biz tohumları çoğalttık orada sonraki seneye elimizde tohumlar oldu. Tekrardan o tohumları ektik. Sonraki öbür seneye biraz daha çoğaldı. Sonra biz 1-2 yıllık süreçte ata tohumlarına geçtik. Tabi sürekli tohum topluyorum her yerden işte tohum takas gruplarına gidiyorum, alıyorum falan. [...] Şimdi Piraziz'in pazarına gitmeden seradan herkes geliyor atalık tohum fidelerini alıyor ve satıyor” (ST 15).

Benzer şekilde, erkek kardeşleri olmadığı için miras yoluyla mülkiyeti kendilerine ait olan fındık bahçelerinde tarımsal kalkınma kooperatifi kuran ve DOKAP desteği ile atölyelerini kuran kadın üreticiler, hem kendi ürettikleri fındıkları hem de yerel üreticinin ürününü mamul mala dönüştürerek, aynı zamanda şehir dışına satış yaparak yenilikçi üretime katkı yapmaktaydılar.

“Yani fındığı getiriyor mesela köylü, tartıyoruz fındığı, neyse ne istiyorsa kırıyoruz, kavuruyoruz, istediği gibi paketliyoruz, istediği kadar fındık ezmesi yapıyoruz. [...]

Erişteler yapıyoruz. Dönemsel işte meyve olursa elma pekmezi yapıyoruz. Üzüm olursa üzüm şırası yapıyoruz. İşte erişte, fındık, reçel grubu oluyor. Kiraz olursa kiraz bizim kiraz tuzlusu var ya ondan yapıyoruz. Reçel işte şey işte üzüm reçeli, kızılıcık marmeladı hangi meyve varsa ondan. Mısır unumuz oluyor. Mısır ekmeği [yapıyoruz]. [...] İnternette satış yapıyoruz, toplu satış yapıyoruz, otellerle çalışıyoruz, restoranlarla çalışıyoruz. Mesela. İstanbul Büyükşehir [Belediyesine] okullar için beslenme saati fındığını yapıyoruz” (OG 1).

Odak grup görüşmesi yaptığımız kooperatifçi kadınlar özellikle Karadeniz bölgesinde toprakta mülkiyetin ağırlıklı olarak erkeklere ait olması nedeniyle kadınların çiftçi kayıt sistemine dahil olamadıklarını ve bu nedenle tarımsal üretime katılımın sınırlı olduğunu aktarmaktaydılar. Karadeniz bölgesinde kadın kooperatifleri birliğinin kurulmasında öncü rol üstelendiklerini ve ilerleyen süreçte kadınların tarımsal üretime daha fazla katılması için çaba göstereceklerini belirtmekteydiler.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi Türkiye’de kadın kooperatifleri genellikle kamu kurumları, yerel yönetimler ve proje destekli olarak kurulmakta ve kooperatiflere başta araç gereç, üretim/hizmet mekânı, finansal desteklerle birlikte yönetsel ve teknik eğitimler sağlanmaktadır. Kadın istihdamının yeni bir modeli olarak görülen kadın kooperatifleri kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmesi hedefi doğrultusunda Türkiye benzeri kadınların sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olduğu ülkelerde yaygın bir kalkınma aracı olarak görülerek yaygınlaşmaktadır (Şahankaya Adar & Dedeoğlu, 2003: 10-12). Özellikle 2011’de yayınlanan Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi ile yasal çerçevesi çizilen kadın kooperatifçiliği son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır (Şahankaya Adar et.al., 2023: 1188). Türkiye’de kooperatifler mevzuatına göre kadın kooperatifleri bir işletme olarak ele alınmakta ve kadınlar birer “girişimci” olmaya yöneltmektedir (Değirmenci, 2023: 217). Bu bağlamda, örneğin, kadın kooperatiflerinin girişimlerine sadece kurucu üyeleri değil, kooperatifin kurulduğu bölgede üye olmayan kadınları da dahil etme konusunda açık olması, kadın kooperatiflerinin istihdama katkı kapasitesini arttırmaktadır (Şahankaya Adar et.al., 2023: 1192).

Bir başka yeni nesil üretici tipine örnek, büyük ölçüde sahip olduğu ekonomik sermayeye dayanarak fındıkta mamul mal üretiminin yanı sıra çay ve diğer tarımsal ürünleri de içeren bir üretim ve sahip olduğu işletmede pazarlama faaliyeti içinde olan bir girişimciydi. Bu girişimci de tedarik süreçlerinde kadın kooperatiflerinin desteklenmesi ve yerel üreticilerin korunmasına

yönelik çalışmalarının yanı sıra, kadınların ekonomiye katılmalarının önemini vurgulamaktaydı:

“Ciddi destek olmaya çalışıyorum. Kadın girişimcilerin yapmış olduğu tüm organizasyonlara satın alarak mesela bir örnek vereyim. [Köyün ismini burada belirtmemeyi daha uygun bulduk] köy kadınları var. Giresun'da. [...] köyünün kadınlarının kurduğu bir kooperatif, Tarım İl Müdürlüğü'nün desteklediği ve fındık yağından sabun, ısırgan otundan sabun yapan bir girişimcilik var. Orada kadın girişimciler var. Ben onlardan çok ciddi miktarda sabun satın alıyorum. Buradaki evet gördüğünüz sabun. [...] fabrikada bu kadın çalışanımız yok denecek kadar az %5'lerdedir. Çay fabrikasında ağır bir iş olduğu için ama bizim dükkânda da %40'lara varır. İmalat zaten kadın olur. Evet, gıda mühendisimiz de kadın. Kadın girişimcileri destekliyoruz” (ST 5).

Yeni nesil tarım girişimcileri, kırsal hafızayı birkaç boyutta yeniden sahiplenmektedir: Birincisi üretim sürecindeki (sürdürülebilir ve yenilikçi) tarımsal uygulamalar; ikincisi ürüne ve üretici kimliğine yeniden sahip çıkmaları; üçüncüsü ise fındıkla ilgili kırsal hafızayı yeniden yapılandırmalarıdır. Son boyut, kırsal girişimciliğe dönüşüm hikâyelerinde ve kırsal alanlarda ekoturizm girişimlerine yönelik beklentilerinde görünmektedir. Ancak bu gelişmeler, gelecekte kırsal soylulaşmaya (*rural gentrification*) yol açma riski de barındırmaktadır. Yeni nesil tarımsal üretici ve girişimciler kırsal hafızayı üretken bir şekilde uyarlarken aynı zamanda kırsal hafızayı pazarlanabilir bir deneyim olarak da gördüklerini belirtmişlerdir. Gerek görüşme gerçekleştirdiğimiz tarımsal girişimci, gerekse kadın kooperatifi ile yaptığımız odak grupta benzer fikirleri paylaşmışlardır:

“Tarım destekli turizm ana iş konumuz ana düşüncemiz o” (ST 5).

“Bir şey düşünüyoruz burada. Hani siz nasıl geldiniz [buraya], burada konaklayacaksınız diyelim, buradaki bahçede bir yarım gün fındık toplayacaksınız, diğer tarafta fasulye toplayacaksınız. Hem o tarımın içerisinde olup hem de o yaşantıyı bizzat göreceksiniz. Aslında sizin öyle bir şey yapmanız lazım. Öyle böyle bir projemiz var bakalım. [...] Ekoturizm gibi” (OG 1).

Bu yaklaşımın ne dereceye kadar fındık üretiminde sürdürülebilir tarımsal üretimi destekleyici ve fındık üretimi üzerindeki küresel piyasa baskısının aşılmasına katkısı olacağı, ne dereceye kadar soylulaşma gibi fındık üretiminin aleyhine gelişen bir sürece dönüşeceğinin daha geniş çevrelerde sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde tartışılması gerekmektedir.

6. Fındıkçılıkta Toplumsal Dönüşüm ve Kuşaklararasılık

Toplumsal yaşamın zamansal olarak inşası, bireylerin yaşamları boyunca deneyimledikleri dönüşümler kadar, bu deneyimlerin kuşaklar arasında nasıl aktarıldığıyla da yakından ilişkilidir. Hem çocukluk hem de yaşlılık çalışmaları, bireysel yaşamların toplumsal yapı içindeki konumlanmalarını anlamak açısından giderek artan bir şekilde yaşam seyri (*life course*) ve kuşaklararasılık (*intergenerationality*) perspektiflerinden beslenmektedir. Bu iki perspektif, sadece bireylerin kendi hayat akışlarını değil, aynı zamanda bu akışların kuşaklar boyunca nasıl süreklilikler ve kopuşlar ürettiğini anlamak için birbirini tamamlayıcı teorik çerçeveler sunar.

Yaşlılık çalışmalarında en yaygın başvuru perspektiflerinden biri yaşam seyri perspektifidir. Elder'e (1994) göre yaşam seyri, “sosyal kurumlar ve organizasyonlar yoluyla yapılandırılmış yollardan bireylerin sosyal yörüngelerine ve onların gelişim yollarına kadar uzanan çok düzeyli bir fenomen olarak görülebilir”. Bu perspektif, insanın büyüme ve yaşama sürecini tarihsel bağlam içerisinde ele alır, kapsamı oldukça geniş olup biyografik ve tarihsel dinamiklere odaklanır. Bu sebeple sosyoloji alanında da sıkça başvuru bir çerçeve olagelmıştır (Silverstein ve Giarusso, 2011). Yaşam seyri perspektifi retrospektif bir yönelimli olup, daha çok biyografik çalışmalara odaklanmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde bireylerin yaşamlarının birbirleriyle bağlantılı olduğu fikri vardır. Bu yaklaşıma göre bireyler, kendi yaşam seyirlerinde toplumsal koşulların etkisi altındadır; bunun yanı sıra bu süreçte bireylerin kendi deneyimleri de bir o kadar etkilidir. Birey, nesnel toplumsal gerçekliğin bir parçası olduğundan, çevresinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerden etkilenir. Bu değişim ve dönüşümler bireylerin yaşam seyrine de etki eder. Bu sebeple, herhangi bir toplumsal olguya odaklanan çalışmalar bu perspektiften ele alındığında bireylerin tüm yaşam hikayelerini kapsayıcı şekilde gerçekleştirilir. Yaşam seyri çalışmaları, toplumsal yapıları ele aldığı makro düzey ile bireylerin kendi hayat hikayelerini merkeze alan mikro düzeyi birlikte inceler (Akış ve Korkmaz Yaylagül, 2020). Aynı zamanda, toplumsal değişim ve dönüşümü anlamak için de yaşanan insan topluluklarını ve onların, kendilerinden sonra gelen gruplarla olan ilişkileri incelenebilir (Settersen ve Angel, 2011).

Leena Alanen'in (2001, 2009) ve Berry Mayall'ın (2002) çalışmalarında vurgulandığı üzere, çocukluk ve yetişkinlik, toplumsal olarak üretilmiş ve belirli tarihsel bağlamlarda kurumsallaşmış kuşaklararası ilişkilerin sonucudur. Buna istinaden çocukluk çalışmalarında giderek daha fazla benimsenen kuşaklararasılık yaklaşımı, bireylerin –özellikle çocukların– kimliklerinin, deneyimlerinin ve toplumsal konumlarının kuşaklararası ilişkiler üzerinden nasıl şekillendiğini ortaya koyar (Alanen, 2001; Spyrou et al., 2021). Kuşaklararasılık, çocukluğu sabit bir evre olarak değil, toplumsal, tarihsel ve mekânsal bağlamlarda diğer kuşaklarla kurulan ilişkiler yoluyla biçimlenen bir süreç olarak görür. Böylece, kuşaklararasılık yaklaşımı çocukların deneyimlerini yalnızca bireysel bağlamda değil; aile, kuşak ve topluluk düzeylerinde ortaya çıkan tarihsel süreklilikler ve kopuşlarla birlikte düşünür.

Yaşam seyri ve kuşaklararasılık yaklaşımları farklı kavramsal geleneklerden gelse de bireylerin toplumsal dönüşümlere verdiği tepkileri açıklamada birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Yaşam seyri yaklaşımı, daha çok bireylerin retrospektif anlatıları ve tarihsel yörüngeleri üzerinden anlam üretirken, kuşaklararasılık, bu yörüngelerin aile ve kuşak içi ilişkiler içinde nasıl yer bulduğunu ve yeni kuşakların nasıl yeniden yapılandığını gösterir. Bu çerçevede, çocukluk çalışmaları ile yaşlılık çalışmaları arasında kuramsal bir köprü kurulabilir: Her iki yaklaşım da bireylerin yaşamlarını tarihsel zaman, toplumsal yapı ve kuşaklar arası ilişkiler bağlamında düşünmeyi gerektirir. Bu nedenle, bu iki alan arasında köprü kuran araştırmalar, toplumsal değişimin çok katmanlı doğasını ve kuşaklar arası bağlantıların süreklilik ve kopuşlarını görünür kılmak açısından son derece zengin bir potansiyel taşır.

Araştırmanın yürütüldüğü Giresun bağlamında, bu yaklaşım katılımcıların fındıkçılık deneyimlerini yalnızca bireysel yaşamışlıklar olarak değil, aynı zamanda kuşaklararası bir toplumsal düzen içinde şekillenen ve anlam kazanan süreçler olarak analiz etmemize olanak tanır. Fındık üretimiyle erken yaşta kurulan ilişkiler, hem bireysel hem kolektif düzeyde bir aidiyet hissi yaratmakta, ancak bu aidiyet zamanla dönüşmekte ve kopuşlarla sınanmaktadır. Yaşam seyri yaklaşımı ve kuşaklararasılık merceği, bu dönüşümlerin yalnızca ekonomik ya da yapısal faktörlerle değil, aynı zamanda geçmişe, yaşlı kuşaklara, çocukluk anlatılarına ve geleceğe dair tahayyüllerle şekillendiğini görünür kılar. Bu çerçevede bölüm, iki eksenle ilerlemektedir: İlk olarak, kuşaklar arasında gözlemlenen kopuşları ele alınacak; ardından, bazı toplumsal ve duygusal sürekliliklerin nasıl korunduğunu tartışılacaktır.

Giresun'da gerçekleştirilen saha araştırmasının en dikkat çekici bulgularından biri, genç kuşaklar ile fındık üretimi etrafında şekillenen yerel bilgi sistemleri arasındaki giderek

derinleşen kopuştur. Fıncıkçılık yapılan köylerdeki çocuklar ve gençler hâlâ fındık bahçelerinin içinde büyüyor olsalar da, tarımsal üretimden giderek uzaklaşmaktadırlar ve hatta üretim süreçlerine katılmaları önemli oranda engellenmektedir. Uzaklaşma tesadüfi değildir — yapısal zorlukların ve değişen aile beklentilerinin şekillendirdiği bilinçli bir stratejidir. Bu durumun ardında yatan temel nedenlerden biri, kırsal alanda tarımsal üretimi sürdürülebilir kılacak yapısal koşulların giderek zayıflamasıdır. Fındık fiyatlarının devlet tarafından düşük belirlenmesi, üreticilerin girdilere (gübre, işçilik, makineler) erişimde yaşadığı maliyet baskısı, tarım politikalarının istikrarsızlığı ve miras yoluyla arazilerin bölünerek ekonomik verimliliğini kaybetmesi, kırsalda geçimlik tarımı bir risk alanına dönüştürmüştür. Bu zorluklar karşısında ailelerin kırla kurdukları gelecek tahayyülleri değişmektedir, toprağa bağlı emek rejimlerinin geleceği olmadığını düşünmektedirler. Çocuklarının kendi yaşadıkları zorlukları yaşamaması için tarımsal bilgi ve pratikleri aktarmak yerine, çocuklarını bu emekten bilinçli olarak uzak tutmaktadır, onları formel eğitime yönlendirme stratejisi benimsenmektedir:

“Buradan ayrılıp Balçıklı köyüne giderken bir beyin oğlu ile konuştuk. 20’lerinin başında Giresun Üniversitesi’nde inşaat mühendisliği okuyor. Staj yapıyor bol bol Giresun’da. İzmir’de çalışmayı düşünüyor. Bağlantıları, tanıdıkları var. İlerde belki Giresun’da bir ofis açmayı isteyebilirim dedi. Fındığı öğretiyorlar mı diye sorunca, “Tabii hepimiz öğreniyoruz,” diyor. Ama aileler [bu bilgiyi] aktarıyor mu diye sorunca “ne yapacaksın fındığı, oku sen’ diyorlar, hiç dokundurmuyorlar, ‘kurtar kendini diyorlar’.” (Saha notları, 2 Haziran 2023)

Saha notundan da anlaşılacağı üzere, ebeveynler eğitimi bir “kurtuluş” olarak tanımlamaktadırlar. Böylece ortaya çıkan “kendini kurtar” söylemi, hem mevcut yapısal sıkışmışlığın bir ifadesi hem de bir kuşaklararası beklenti dönüşümünün yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Görüşmecilere göre eğitim, çocukların kırılğan kırsal emekten uzaklaşıp daha güvenceli bir geleceğe ulaşmaları için bir araç olarak görülmektedir. Türkiye’de sınav odaklı sistemin belirleyici olduğu geçiş dönemlerinde, çocukların bahçeden uzaklaştırılarak sınavlara yönlendirilmesi yaygınlaşmıştır. Bu bağlamda yerel tarımsal bilgi, aktarılmak yerine hatırlanan ancak sahiplenilmeyen bir geçmişe dönüşmektedir. Eğitim, sosyal mobilitenin anahtarı olarak görülürken, fıncıkçılık gibi geleneksel pratikler artık öğrenilmesine gerek duyulmayan kalıntılar haline gelir.

Kuşaklararası kopuşun sadece gençlerin eğitim bölgeden uzaklaşmasıyla değil, aynı zamanda fındık üretiminin kendisinin geçirdiği dönüşümle de iç içe geliştiği görülmektedir. Tarım teknolojilerindeki ilerlemeler, makineleşme, kimyasalların artan kullanımı ve pazarlama kanallarının değişmesi gibi etkenler, fındıkçılığı geleneksel bilgi ve deneyimlerden farklılaştırmakta; bu da üretimin doğasını kökten dönüştürmektedir. Yaşlı kuşaklar, bu dönüşüme kendi deneyim birikimleriyle sınırlı ölçüde uyum sağlamaya çalışırken, genç kuşaklar hem bu yeni üretim rejiminin dışında kalmakta hem de değişimin kendisinden haberdar olmamaktadır. Böylece yalnızca geleneksel üretim bilgisi değil, onun dönüşmüş, modernleşmiş halleri de gençlere aktarılamamakta; kuşaklar arasında bir bilgi ve deneyim boşluğu oluşmaktadır. Bu durum, kuşaklararasılığı yalnızca bir “aktarmama” ya da kopuş biçimi olarak değil, aynı zamanda aktarılamayan, anlamlandırılmayan bir dönüşüm süreci olarak okumayı gerektirir:

“Fındıkçılar 70-80 yaşlarında, gençler de bahçelerinin daha sınırını bile bilmiyor. Ferrero kiralayarak buraları ele geçirecek. Zaten köyde çocuk, gençlik kalmadı. Orta okul kapandı, imam hatip oldu. 10 sene sonra bahçeler orman olur, buralarda 60-70 yaşlarında emekli nüfus çok, onlar da kendilerini çok yormadan, işçi parası ödmeden, hasbel kader uğraşıyorlar. Ama 80 yaşında gelince bahçeye gidemeyecekler. Köylerde de imamlar ve muhtarlar kaldı. İmamlar tarım bilgisi vermez. İlçe tarım var ama ÇKS kaydı verirler sadece, başka işleri yok. Hepsi ziraat mühendisi, bahçelere gidip hiçbir şey öğretmiyorlar. Eskiden il tarım ilçe tarım gelirdi, öğretirdi. Şimdi kafasına göre davranıyor herkes.” (Saha notları, 11 Temmuz 2023)

Bu bağlamda modernleşen tarımsal bilgi ve pratiklerin de kuşaklar arasında dolaşıma girememesi, sadece bilgi aktarımının değil, mekâna ve emeğe dair aidiyetin de dönüşmesine ve farklı biçimler almasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kuşaklararası kopuş, yalnızca geleneksel olanın yitimi değil, aynı zamanda dönüşen yeni olanın da sahiplenilememesiyle derinleşen çift yönlü kopuş halini almaktadır.

Er (2009)’e göre, “kırsal toplumlarda yaşlılar, ikinci kuşağı yetiştiren, toplumsallaşma bilgisini ailesine aktaran ve kültürün korunmasında toplumsal roller üstlenen bireylerdir”. Eğer kırsal alanda toprağa bağlı üretim biçimleri egemense, bu durumda yaşlı bireyler otoritelerini sürdüren, çevrelerinden saygı gören ve üretim faaliyetlerinde bulunmaya devam eden bireyler olarak tanımlanmışlardır (Atalay, 1992). Ancak, Giresun’da, geleneksel kırsal bağlamda yaşlılar, hem yaşam deneyimleri hem de sahip oldukları yerel bilgi dolayısıyla bir tür doğal

otoriteye sahipken, bu otoritenin temeli artık hızla zayıflamaktadır. Yaşlı kuşakların taşıdığı bilgi, günümüzün ekonomik ve kültürel koşullarında geçerliliğini yitirirken; genç kuşaklar ise ihtiyaç duydukları sermaye türlerini—teknolojik yetkinlik, akademik başarı, şehirde yaşam becerileri—başka yerlerde aramaktadır. Böylece kuşaklar arasındaki bilgi alışverişi yalnızca kesintiye uğramakla kalmaz, aynı zamanda işlevsizleşir. Yaşlılar, çocuklarını eğitim yoluyla bölgeden uzaklaştırmak yerine bilgilerini aktarmak isteseler dahi bilgilerini aktarabilecekleri bir muhatap bulamazken; gençler, o bilgiyi alacak ihtiyaç ya da bağlamdan yoksundurlar. Bilgi aktarımının olmaması, yaşlı kuşakların toplumsal konumunu zayıflatma potansiyeli taşıırken, onların kırılmaşmasına da neden olur. Sonuç olarak, araştırmanın saha verileri, kırsal üretim pratikleri etrafında şekillenen kuşaklararası ilişkilerin yalnızca sessizce çözümediğini, aynı zamanda çok katmanlı bir toplumsal yeniden üretim sürecinin içinde olduğunu göstermektedir.

Giresun kırsalında kuşaklararasılık yalnızca kopuşlar üzerinden değil, aynı zamanda dönüşerek devam eden belirli süreklilik biçimleri üzerinden de anlaşılabilir. Bu bağlamda bireylerin kırsal mekânla ve fındıkçılıkla kurduğu ilişki sürekliliğinin temelini oluşturur. Geleneksel anlamda üretim pratiklerinden uzaklaşılsa da, mekâna bağlılık ve aidiyet hissi, kuşaklararası sürekliliğinin dolaylı yollarla sürdürüldüğünü göstermektedir. Mekâna bağlılık, yalnızca fiziksel bir mekâna olan bağa değil; aynı zamanda bireyin kimliğini, geçmişini ve ilişkilerini mekân üzerinden yapılandığı çok katmanlı bir sürece işaret eder (Low ve Altman, 1992). Aidiyet hissi ise bireyin belirli bir yere, gruba ya da topluluğa ait hissetmesiyle ilgili olup, yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda sosyal bağlarla da şekillenir (Antonsich, 2010). Giresun'daki saha verileri, bu duyguların yalnızca yaşlı kuşaklarda değil, farklı kuşaklarda da değişen biçimlerde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Dolayısıyla aidiyetin varlığı, fındık üretiminin doğrudan devredilmediği durumlarda dahi, kırsal alanla ilişkili hatıralar, arzular ve sembolik değerler aracılığıyla bir bağlılık biçiminin hâlâ kurulduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, sürekliliği yalnızca maddi üretimin devamlılığı olarak değil; aynı zamanda duygusal, kültürel ve sembolik aktarım biçimleri üzerinden okumak gerekir. Yaşlılarla yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, çocukluk döneminde fındık bahçelerinde geçirilen zamanlar; ailece imece usulüyle yapılan hasatlar, dinlenme anlarında içilen çaylar ve mevsimsel döngülere dair anlatılar, mekâna duyulan güçlü bir bağlılığın parçası olarak dile getirilmektedir. Bu durum, aidiyetin yalnızca üretimsel ya da fiziksel mevcudiyetle değil; duygusal ve ilişkisel bağlarla kurulduğunu ve bu nedenle süreklilik potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında, süreklilik üç ana aktarım biçimi etrafında çözümlenmektedir: Bunlardan ilki, hatıralar aracılığıyla kurulan ve ortak bir geçmiş deneyimine dayanan kolektif hafıza üzerinden aktarımdır. İkinci olarak, kırla ve fındıkla kurulan ilişki, doğrudan üretim pratiğine dönüşme de geleceğe dair tahayyüller, umutlar ve arzular üzerinden bir bağlılık biçimi olarak sürdürülmektedir. Üçüncü olarak ise, geleneksel bilgi biçimlerinden farklılaşarak piyasaya uyumlu, girişimci tarım pratikleri aracılığıyla kurulan bir süreklilikten söz etmek mümkündür. Bu üç aktarımsal yol, kırsal aidiyetin, belleğin ve üretimin nasıl dönüştüğünü anlamak ve kuşaklararasılığı bir süreklilik olarak anlamak açısından analitik bir çerçeveye sunmaktadır.

Kırsal yaşamda sürekliliğin önemli biçimlerinden biri, üretim pratikleriyle doğrudan ilişkili olmayan ancak mekâna ve geçmişe dair duygusal bağların sürdürüldüğü kolektif hafıza aracılığıyla gerçekleşen aktarımdır. Bu aktarım biçiminde önemli olan, fındık üretiminin fiilen devam ettirilmesi değil; geçmişte bu üretimin nasıl yaşandığına dair anıların hatırlanması, korunması ve paylaşılmasıdır. Maurice Halbwachs'ın (1992) tanımladığı şekliyle kolektif hafıza, bireysel hatıraların toplumsal bağlam içinde şekillenmesiyle oluşur. Giresun'da da birçok yaşlı katılımcı, çocukluklarında ya da gençliklerinde yaşadıkları fındık sezonlarını ayrıntılarıyla anlatmakta ve bu anıları aktarma sürecini adeta bir kültürel görev olarak görmektedir. Bu anlatılar yalnızca geçmişi yad etmekle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kırsal yaşama dair bir aidiyetin sürdürülmesini de mümkün kılmaktadır. Saha verileri, bazı genç kuşak bireylerin aktif olarak fındıkçılıkla ilgilenmemelerine rağmen, bu geçmişe dair anlatılara ve simgesel değerlere özel bir ilgi gösterdiklerini ortaya koymaktadır:

“‘[Oğlum] Burası bizim yılda bir toplanacağımız bir mekân olacak. Burayı böyle istiyorum,’ dedi. ‘Kardeşler, yeğenler, torunlar neyse toplanacağız, oturacağız, yad edeceğiz. Ondan sonra da o 3 gün dururuz. 5 gün dururuz, 10 gün dururuz, onu artık bilemem,’ dedi. ‘Ondan sonra herkes evine döner. Yalnız burası hiç satılmayacak’.” (ST 11).

Özellikle bazı ailelerde, “ev satılmasın”, “burası yadgâr olarak kalsın”, “biz burada yılda bir toplanırız” gibi ifadeler, maddi kullanımdan çok, anlamın korunması ve aktarılması yönünde bir motivasyonun varlığını göstermektedir. Bu hatırlama pratikleri yalnızca yaşlı bireylerle sınırlı değildir; gençler de bu hafızayı paylaşarak, mekâna sembolik bir değer atfetmekte, böylece kırsal alanla olan bağlarını duygusal düzeyde sürdürmektedir. “Baba yeri satsan satılmaz, atsan atılmaz” gibi sözler, üretim faaliyeti sona erse bile yerin bir aile hafızası mekânı

olarak kalmasını sağlayan kolektif bir düşünce biçimine işaret eder. Ayrıca, sahada sıkça karşılaştığımız “ben ölünce belki satarlar ama ben sattırmam” gibi ifadeler, mekânla kurulan bağın yalnızca geçmişe dair bir hatırayı koruma arzusu değil; aynı zamanda aktif bir sahiplenme ve kuşaklar arası aidiyet zincirinin sürdürülmesi yönünde bir direnci yansıttığını göstermektedir.

Sürekliliğin ikinci biçimi, kırsal yaşama dair üretimsel ya da pratik bir bağdan ziyade, geleceğe dönük arzular ve tahayyüller üzerinden kurulan sembolik bir aktarıma işaret eder. Giresun kırsalında yaşlı bireylerle yapılan görüşmelerde sıklıkla karşılaşılan “emekli olunca gelirler”, “ne yapar eder dönerler”, “bir gün bırakmazlar” gibi ifadeler, gerçekçi bir geri dönüş planından çok, kuşaklar arası bağın geleceğe dair bir umut temsiline dönüştüğünü ortaya koyar:

“10 yıl sonra nasıl olacak benim düşüncem, biliyor musun? Bizim dönemimizdekiler şimdi yavaş yavaş emekli olup hep köye geldiler. Herkes bağ bahçeye bakmaya başladı. Bir 10 yıl sonra da. Mesela 30, 35, 40'a yakınlar emekli olacak. Ondan sonra geri dönüş yapacaklar. Fındık o zaman müthiş olacak herkes bağına bahçesine dönecek. [...] Bizim çocuklarınız mesela emekli oldukça gelirler, benim oğullarım gelir. Benim büyük oğlum ‘anne yer satılırsa haber ver’, dedi, almayı düşünüyor mesela” (ST1).

Bu tahayyüller, çoğu zaman dönüşün maddi koşullarının farkında olunmasına rağmen dile getirilmeye devam eder. Bu yönüyle, kırsal yaşamla kurulan ilişkinin geleceğe doğru uzatılmış bir versiyonudur; yani süreklilik artık geçmişten geleceğe uzanan bir duygusal yatırım biçimi kazanır. Ancak bu umut söylemi, kendi içinde bir çelişki de barındırır. Bir yandan yaşlılar çocuklarının ve torunlarının fındıklıkla uğraşmasını istemediklerini açıkça belirtirken (“gelmesinler zaten”), diğer yandan “belki bir gün dönerler” beklentisini sürdürürler: Bu çelişki, kırsal alanın aynı anda hem terk edilmesi gereken bir yer hem de bir gün geri dönülmesi arzulan bir yer olarak kurgulandığını gösterir. Aslında bu, yalnızca bireysel bir özlemin ifadesi değil; aynı zamanda aidiyetin geleceğe devredilmesine dair bir sembolik süreklilik stratejisidir. Bu bağlamda, geri dönme arzusu, aidiyetin kuşaklar arasında varlığını sürdürebileceğine dair inancın ifade biçimi hâline gelir. Ancak bu tahayyüllerin, giderek derinleşen yapısal eşitsizlikler ve kırsal yaşamın ekonomik olarak sürdürülemez hale gelmesi karşısında gerçekleşebilir bir plan mı yoksa yalnızca ertelenmiş bir arzu mu olduğuna dair belirsizlik sürmektedir. Dolayısıyla bu tür gelecek projeksiyonları, fiili bir dönüşten çok, aidiyetin kuşaklar boyunca aktarımına olan inancı ve bu inancı canlı tutma çabasını yansıtır.

Kırsal alanda süreklilik sağlayan üçüncü aktarım biçimi, duygusal veya sembolik değil; doğrudan yeniden tanımlanmış üretim pratikleri üzerinden şekillenen daha pragmatik ve piyasa odaklı bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu aktarım biçiminde süreklilik, geleneksel anlamda kuşaktan kuşağa aktarılan fındık üretimi pratikleriyle değil, girişimcilik, markalaşma ve modern tarım teknolojilerinin kullanımı gibi stratejilerle sağlanmaktadır. Sahadaki bulgular, bu tür bir yaklaşımın oldukça sınırlı sayıda birey tarafından benimsendiğini; ancak bu kişiler aracılığıyla kırsal üretimle ilişki kurmanın yeni yollarının inşa edildiğini göstermektedir. Fındık, bu bağlamda yalnızca bir tarımsal ürün değil; modern gıda endüstrisi, e-ticaret ve ulusal/uluslararası pazarlarla entegre bir ekonomik aktörlük alanı hâline gelmiştir.

“Burada fındıkla alakalı bir tabuyu yıktım. Fındık, tonajlı bir miktarda satılır. Kabuklu haliyle çuvallarda satılır. 3 kilo 5 kilo kırılıp katma değerli ürün olarak satılamaz. Tabusu yıkıldı, iyi ki yıkıldı. Bununla birlikte de yani düşünün işte bu köyde çalışıyoruz, üretiyoruz, satıyoruz, para kazanıyoruz, e-ticaret yapıyoruz, ihracat yapıyoruz. Daha ne olsun yani?” (ST 15).

Bu yeni üretim biçimleri, klasik geleneksel tarımsal bilginin aktarımından ziyade bilgiye erişim, teknolojiyle entegrasyon ve pazarlama becerileri üzerinden şekillenir. Bu anlamda süreklilik, geleneksel habitusun değil, yeni habitus formlarının taşıyıcısı olan bireyler eliyle inşa edilmektedir. Aynı zamanda bu aktörler için kırsal alan, yalnızca yaşanılan değil, üretim yapılan ve sermaye biriktirilen bir mekân hâline gelir. Fakat, bu piyasa odaklı üretim modelleri, duygusal bağları tamamen dışlamamakta; aksine mekânla kurulan yeni bir aidiyet biçimini de beraberinde getirmektedir. Ürünün yerelliği, geçmişle kurulan ilişki ve aile topraklarının korunması gibi unsurlar, markalaşma stratejilerinde önemli bir rol oynamakta; böylece ekonomik süreklilikle duygusal bağlılık arasında yeni bir sentez ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu model Giresun sahasında çok yaygın olmasa da sürekliliğin yalnızca geçmişin tekrarından ibaret olmadığını, aynı zamanda geleceğe dönük yeni kırsal pratiklerin de parçası olabileceğini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Sonuç olarak, Giresun kırsalında bu üç aktarım biçimi, hem aidiyetin dönüşen biçimlerini hem de kırsal yaşamla kurulan ilişkinin nasıl yeniden yapılandığını göstermektedir. Ancak bu süreklilik biçimlerinin ortak noktası, artık üretim pratiklerinin kuşaktan kuşağa doğal biçimde devredilmediği bir yapının içinden filizlenmeleridir. Dolayısıyla, kırsal alanla kurulan bu yeni ilişki biçimleri, aidiyetin mekânla, hafızayla ve gelecek tahayyülleriyle örüldüğü bir düzlemde sürekliliğin nasıl mümkün olabileceğine dair önemli iç görü sunar.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Türkiye’de tarımın geçirdiği yapısal dönüşümleri Giresun’da fındık üretimine uzun yıllardır dâhil olan yaşlı bireylerin tanıklıkları üzerinden anlamaya çalıştı. Ekonomik dönüşümün etkilerini yalnızca makro yapılar üzerinden değil, bu yapıların gündelik yaşamdaki tezahürleri üzerinden farklı teorik perspektiflerle okuma çabası, çalışmanın en temel özgünlüğünü oluşturmaktadır. Bu raporda Türkiye’nin 1980’lerden sonra geçirdiği ekonomik dönüşüm ve onun tarım sektörüne etkisini Giresun’daki fındık üretimine uzun yıllardır dâhil olan yaşlı bireylerin deneyimleri üzerinden anlamayı hedefledi ve bu çerçevede teorik olarak tarımda dönüşüm, risk toplumu, hafıza çalışmaları ve kuşaklar sosyolojisi konularını bir araya getirmektedir. Nitel bir araştırma tasarımına dayanan çalışmada sözlü tarih görüşmeleri, uzman mülakatları, odak grup görüşmeleri ve katılımcı gözlem yöntemleri kullanılmış, böylece fındık üretimi etrafında şekillenen sosyal evren anlaşılmaya çalışılmış ve fındık üreticilerinin seslerinin duyulması amaçlanmıştır. Yazın taramasında da gösterildiği üzere fındık tarımı özellikle ekonomik dönüşüm ve belli konular etrafında çalışılmaktadır. Bu çalışma ise hem araştırma çerçevesi, hem teorik bakış açısı hem de uyguladığı yöntem ile bu sınırları aşmayı hedeflemiştir. Ayrıca, araştırmanın gıda sisteminde önemli bir ürün olan fındığın, fındık üreticisinin, fındığın üretildiği ana mekânlarından biri olan Giresun’un ve Giresun etrafında gelişen kültürün görünürlüğünü arttırması da amaçlanmıştır.

Bu kapsamda hem fındık tarımının farklı evrelerini görebilmek hem de toplanan verileri değerlendirip bir sonraki aşamayı daha iyi planlayabilmek için Giresun’da 3 aşamalı bir saha araştırması tasarladık. Buna göre saha araştırmasının ilk ayağını 2-4 Haziran 2023 tarihleri arasında gerçekleştirdik. Bu seyahatte kişisel ve profesyonel bağlantılarımızı kullanarak Giresun’un 3 farklı kıyı ilçesindeki 8 köyü ziyaret ettik ve 22 kişi ile konuştuk. Giresun’a ikinci saha ziyareti 11-13 Temmuz 2023 arasında gerçekleştirdik. Uzman olarak nitelendirdiğimiz 2’si kadın olmak üzere 8 kişi ile mülakatlar gerçekleştirdik. Mülakatlar Giresun’un Piraziz ilçesinde ve kent merkezinde gerçekleşti. Giresun’a üçüncü ve en uzun ziyaretimiz 22 Ağustos-1 Eylül 2023 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu seyahat saha çalışmamızın ana parçasını oluşturdu. Bu zaman zarfında çoğunlukla farklı köylerden 7’si kadın olmak üzere 15 kişi ile sözlü tarih görüşmeleri yaptık. Bu görüşmelere ek olarak, Giresun’un geçmişini ve folklorunu bilen bir emekli öğretmen ile uzman görüşmesi, 2 odak grup görüşmesi gerçekleştirdik. Tüm süreçte Giresun’da 17 farklı köyü, 2 ilçe merkezini ve kent merkezini ziyaret ettik. Böylece konuştuğumuz 65 yaş üzeri üreticilerle doyuma ulaşan veriler bu farklı profil ile birleşince

zenginleştii ve araştırmanın kuşaklararası aktarım, yeni koşullara adaptasyon gibi başka meseleler hakkında da açıklayıcı olmasını sağladı.

Türkiye genelinde tarım politikalarındaki değişiklikler sonucu, devletin üreticilerle piyasa arasında tampon rolünden çekilmesiyle birlikte tarım üreticileri destekten yoksun biçimde piyasa karşısında yalnız kalmıştır. Tarımsal desteklerin azalması; tarım dışına çıkan araziler, yaşlanan üretici nüfusu, dış işgücü kullanımı ve piyasaya artan bağımlılık gibi yapısal dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşümler gerek fındık üretimi etrafında gerekse başka tarım ürünleri çerçevesinde yazında geniş bir şekilde yer almıştır. Bu araştırmada bizim temel amacımız bu dönüşümlerin önemini göz ardı etmeden ve bunların etkileri çerçevesinde, fındık üreticilerinin hayatlarındaki diğer kopuş ve devamlılıkları görmek olmuştur. Bu çerçevede araştırma sonuçlarımız bu geniş çaplı dönüşümlerin üretici-uzman ilişkileri, kırsal hafızanın değişimi ve kuşaklar arası aktarım biçimlerinde nasıl hissedildiğini üzerine yoğunlaşmaktadır.

Araştırmanın sunduğu teorik katkı ve sahaya dair özgün gözlemleri, onu benzer çalışmalardan ayıran temel özelliklerdendir; ancak her araştırma gibi, belirli bağlamsal ve yöntemsel sınırlılıkları da içermektedir. Her ne kadar saha çalışması çerçevesinde Giresun’a üç kez gidebilsek de şüphesiz ki sahada daha uzun süreler geçirmek, fındık üretimi ile sadece anlatılanlar üzerinden değil pratik olarak da haşır neşir olmak mevcut çalışmayı çok daha güçlendirirdi. Bu bağlamda bu araştırmanın ilk sınırlılığı araştırmacıların diğer yükümlülükleri ve mali kısıtlar sebebiyle saha çalışmasının süresinin kısıtlanmış olmasıdır. Bu çalışma, nitel bir araştırma olarak temsiliyet iddiası taşımamakta; amaç, deneyimlerin derinliğini ve çeşitliliğini ortaya koymaktır. Katılımcı sayısı nitel araştırma için yeterli olsa da, özellikle daha geniş coğrafi dağılım ve farklı kuşakları kapsayacak biçimde çeşitlendirilmesi, gelecekteki çalışmalar için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bunun dışında Giresunluların ülkenin pek çok kentinde, özellikle de İstanbul’da “gurbetçi” olarak yaşadığı düşünüldüğünde bu farklı kentlerdeki fındık anlatılarının nasıl şekillendiğini anlamak hem mevcut fındık üretim pratiklerini anlamak hem de kuşaklararası ilişkilerin gurbette nasıl değiştiğini görmek açısından ilginç olacaktı. Bu çalışma “ memleket” ile “gurbet” arasındaki bu karmaşık ilişkiler ağının önemini ortaya koymakla beraber, bu ilişkilerin niteliği hakkında çok fazla söz söyleyememektedir. Bu çerçevede özellikle araştırmacıların bundan sonraki çalışmalar için bu bağlantılara odaklanıp, mümkünse çok sahalı bir çalışma tasarımları bu ilişkileri de açığa çıkartabilir.

Çalışmanın en önemli katkılarından biri, fındık üretimi bağlamında kırsal hayatların şimdiye dek büyük ölçüde ekonomik göstergeler ve yapısal dönüşümler odağında ele alınmasının, bu

yaşam biçimlerinin sosyo-kültürel derinliğini görünmez kıldığını ortaya koymasındır. Oysa bu çalışma, kırsal alanların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel hafıza, bilgi rejimleri ve kuşaklar arası ilişkiler gibi temalar üzerinden de zengin analiz imkânları sunduğunu göstermektedir. Bu çerçevede ilk sonucumuz Giresun’da yaptığımız görüşmelerde bizimle paylaşılan tarımsal üretimde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda uzman bilgisine dair de derin bir güven krizinin yaşandığını olgusundan yola çıkmaktadır. Biz bu durumu anlamak için Beck’in risk toplumu kuramı kullandık, böylece üreticilerin yalnızlaşarak bireysel risk yönetimiyle baş başa kaldıklarını iddia ettik (Beck, 1992). Buna ek olarak, Bilim ve Teknoloji Çalışmaları literatüründen, bu yalnızlaşmanın yalnızca bilgi eksikliği değil, temsil ve katılım eksikliğiyle şekillendiğini de ortaya koyduk (Wynee, 1992; Jasanoff, 2004). Üreticilerin kurumsal bilgiye karşı mesafesi, bilimsel bilginin içeriğinden çok, bu bilginin sunuluş biçimi, taşıyıcılarının tutumu ve yerel bilgi sistemlerine gösterilen saygının yokluğundan kaynaklanmaktadır. Bu kopuş, yalnızca teknik bir iletişim sorunu değil; epistemik güvensizlikle iç içe geçmiş, kültürel olarak anlamlandırılan bir dışlanma deneyimidir. Ancak bu kriz, aynı zamanda alternatif bilgi rejimlerinin filizlendiği bir zemin olarak da okunabilir. Yerel bilgiye dönüş, sadece nostaljik bir eğilim değil, Beck’in “özgürleştirici felaketçilik” (2015) kavramında işaret ettiği gibi, yeni örgütlenme ve bilme biçimlerine alan açan bir potansiyel taşımaktadır. Jasanoff’un “mütevazılık teknolojileri” (2003) kavramı da bu bağlamda önemlidir; çünkü uzmanların sadece teknik bilgi üretmekle değil, yerel bilgi sistemleriyle köprüler kurmakla da sorumlu olduğunu hatırlatır. Fındık üreticilerinin yerel bilgiye, deneyime ve topluluk içi ilişkilerine duyduğu güven, gelecekte daha demokratik, çoğulcu ve adil bir tarımsal bilgi üretimi ve sürdürülebilir bir tarım için kıymetli bir başlangıç noktası olabilir.

İkinci sonucumuz ise Giresun’daki fındık üretiminin dönüşümü, kırsal hafıza ve yerel bilgi birikimine dairdir. Sosyo-ekolojik hafıza (Berkes et al., 2003) kavramı üzerinden, yaşlı kuşak üreticilerin deneyimlerine dayanan yerel bilgiyle (Folke et al., 2003) değişen çevresel ve ekonomik koşullar arasındaki ilişki tartışılır. Göç, yaşlanma, üretici sayısındaki azalma gibi demografik dönüşümler; hem üretimin sürdürülebilirliğini hem de kolektif hafızanın aktarımını zayıflatmakta, geleneksel bilgi sistemlerinde unutma ve kırılmalar yaratmaktadır. Bununla birlikte, geçmişe dair bazı unsurlar örneğin Fındık Bayramı gibi kamusal ritüeller, episodik hafızadan silinirken; müzeler, girişimcilik hikâyeleri ve yerel anlatılar aracılığıyla semantik hafızada yeniden kurularak sembolik değer kazanmakta ve hafıza mekânları oluşturulmaktadır (Connerton, 2009).

Diğer yandan, yeni nesil üreticiler ve kadın kooperatifleri gibi aktörler, yerel bilgiye dayalı sürdürülebilir tarım pratikleri geliştirerek sosyo-ekolojik hafızayı yeniden kullanıma sürmektedir. Bu aktörler, ata tohumu kullanımı, fındık mamulü üretimi ve yerel işbirlikleri gibi yöntemlerle hem üretimi dönüştürmekte hem de kırsal hafızanın aktarımına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla bu bölüm, kırsal hafızanın sadece kayıp değil, aynı zamanda mücadele ve yeniden inşa alanı olduğunu göstererek, geçmişin sadece hatırlanan değil, aktif olarak yeniden üretilen bir unsur olduğunu savunmaktadır.

Üçüncü sonucumuz ise fındık üretimi etrafında şekillenen kuşaklararası ilişkilere odaklanmaktadır. Yaşam seyri (*life course*)(Siverstein ve Giarusso, 2011) ve kuşaklararasılık (*intergenerationality*)(Alanen, 2001, 2009; Mayall,2002) perspektifleri yardımıyla incelenen bu olgu bize fındıkçılık deneyimlerinin yalnızca bireysel değil, kuşaklar arası süreklilikler ve kopuşlarla şekillendiğini göstermektedir. Giresun’da genç kuşakların tarımsal üretimden uzaklaştırılması, sadece bireysel tercih değil; ekonomik baskılar, devlet politikaları ve ailelerin değişen gelecek tahayyülleriyle şekillenen bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece, geleneksel tarımsal bilgi hem aktarılmamakta hem de değişen üretim biçimleri genç kuşaklara ulaştırılamamakta; bu da kuşaklar arasında çift yönlü bir kopuş yaratmaktadır.

Ancak bu kopuşun yanında, kırsal aidiyetin ve fındıkla kurulan ilişkinin süreklilik kazandığı yollar da mevcuttur. Bu süreklilik yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal, sembolik ve kültürel biçimlerde sürmektedir. Saha verileri, kırsala dair kolektif hafızanın, geçmişe dayalı anıların paylaşımıyla canlı tutulduğunu; geleceğe dair “dönüş” tahayyüllerinin umut taşıyıcı bir sembolik aktarım oluşturduğunu; ayrıca bazı bireylerin girişimci ve piyasa odaklı stratejilerle bu mirası yeniden tanımladığını göstermektedir. Dolayısıyla kuşaklararasılık sadece aktarılan değil, aynı zamanda dönüşen ve yeniden kurulan bir ilişkisellik olarak ele alınmakta; bu da kırsal yaşamın geleceğini hem kırılğan hem de potansiyel taşıyan bir zemine yerleştirmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi bu araştırma ekonomik dönüşümlerin fındık üreticilerinin sosyal hayatlarında yarattığı diğer dönüşümlere odaklanmaktadır. Bu çerçevede politika yapıcılarına aşağıdaki önerileri sunmaktayız:

1. Fındık üreticilerinin dolaysız bir şekilde doğru, uygulanabilir, yerel koşulları dikkate alan tarım bilgisine ulaşması sağlanmalıdır.
2. Fındık üretimi etrafındaki kurumlar tarafında istihdam edilen uzmanlarla fındık üreticilerin arasındaki güven ilişkisinin kurulması için bu iki grup arasındaki ilişkinin demokratikleşmesi gerekmektedir. Bu anlamda uzmanların yerel pratiklere, yerel

bilgiye, yerel koşullara ve yerel koşullarla yoğrulan yerel bilginin taşıyıcısı olan üreticilerle güvene ve karşılıklı bilgi paylaşımına dayalı bir ilişki geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çerçevede uygulamalı tarla günleri ya da deneysel üretim bahçeleri kurulabilir.

3. Fındık piyasasına dâhil olan resmi ve gayri-resmi kurumların ve üreticilerin tarımsal gelecek tahayyüllerinin birlikte şekillenmesi amacıyla özellikle gelecekteki risklere yönelik yerel paydaşların katılımıyla yürütülecek “topluluk temelli senaryo atölyeleri” hayata geçirilmelidir.
4. Fındık fiyatlandırma politikaları ve fındık alımı sırasındaki değerlendirmeler şeffaflıkla gerçekleştirilmelidir.
5. Yerel ve/veya geleneksel bilginin, inanç sistemleri ve pratiklerinin herkesin ulaşabileceği şekilde kayıt altına alınıp arşivlenmesi hem genç kuşakların hem de tarım alanında çalışan politika yapıcılarının, uygulayıcıların erişimine açılması. Bu çerçevede
6. Kooperatifçilik gibi üyeler arasındaki güven ilişkilerine dayanan uygulamaların yaygınlaştırılması ve böylece üreticiler örgütlenirken, kırsal soylulaşmanın dışlayıcı etkilerinden kaçınabilmeleri sağlanmalıdır.
7. Özellikle köylerde ama aynı zamanda İstanbul gibi Giresunluların kalabalık nüfuslar halinde yaşadığı yerlerde de farklı kuşakların bir araya gelebileceği mekânların olması, bu mekânlarda düzenlenecek yerel yönetim ve STK’lar tarafından desteklenen hikâye anlatıcılığı atölyeleri, hafıza arşivleri ve “fındık hikâyeleri” sergileri düzenlenmelidir.

Fındık, yalnızca bir tarımsal ürün değil; hafızayla, aidiyetle ve toplumsal dönüşümle iç içe geçmiş bir yaşam biçiminin taşıyıcısıdır. Bu nedenle, fındık üretimine dair politikalar yalnızca üretim süreçlerine değil, aynı zamanda sosyal dokunun sürdürülebilirliğine de odaklanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akış, A. G. ve Korkmaz Yaylagül, N. 2020. “Yaşam Seyri Perspektifi ve Yaşlılık”, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(38), 277-309.
- Aktaş, A. R., Öztürk, E. ve Hatırlı, S. A. 2009. “Dünya Fındık Piyasasında Türkiye’nin Rolü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 1 (1) , 36-54.
- Alanen, L. 2001. “Explorations in generational analysis”. Conceptualising Child-Adult Relations, B. Mayall, B. ve Alanen, L. Routledge, 11-22.
- Alanen, L. 2009. “Generational Order” Palgrave Handbook of Childhood Studies Qvortrup, J., Corsaro, W. ve Honig, M. Palgrave Macmillan, 159-174
- Altman, I., & Low, S. M. 1992. Place Attachment. New York and London: Plenum Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4>
- Anadolu Ajansı. “Türkiye 2021 yılında fındık ihracatından 2 milyar 260 milyon dolar kazandı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-2021de-findik-ihracatindan-2-milyar-260-milyon-dolar-kazandi/2464271>, 19 Mayıs 2022.
- Antonsich, M. 2010. “Searching for Belonging – An Analytical Framework”, Geography Compass, 4(6), 644-659. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2009.00317.x>
- Atalay, B. 1992. Türk Aile Yapısı Araştırması, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Aydın, Z. 2010. “Neo-Liberal Transformation of Turkish Agriculture”. Journal of Agrarian Change, 10(2):149-187
- Aysu, A. 2006. Avrupa Birliği ve Tarım. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Baş, L. 2019. Fındık Üretiminde Kadın Emeği: Fatsa Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi.
- Beck, U. 1992. Risk Society: Towards a New Modernity. London: Newbury Park, Calif: SAGE Publications Ltd,
- Beck, U. 2009. “Critical theory of world risk society: A Cosmopolitan vision”, Constellations 16(1): 3–22. DOI: 10.1111/j.1467-8675.2009.00534.x.
- Beck, U. 2015. “Emancipatory catastrophism: what does it mean to climate change and risk society?”, Current Sociology, 63(1):75-88.
- Berkes, F. Folke, C. & Colding, J. 2008. Navigating Social-Ecological Systems: Building Resilience for Complexity and Change, 352.
- Caunce, S. 2008. Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Connerton, P. 2009. How modernity forgets. Cambridge University Press.
- Creswell, J. W. 2014. Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Değirmenci, S. 2023. Örgütlenme modeli olarak kadın kooperatifleri: Patriyarkal kapitalizmde başarı kriterlerinin eleştirisi. Fe Dergi 15 (1): 210-231.

- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. 2017. The SAGE Handbook of Qualitative Research. Los Angeles London New Delhi Singapore Washington DC Melbourne: SAGE Publications.
- Elder, G. 1994. "Time, Human Aging, and Social Change: Perspectives on the Life Course." *Social Psychology Quarterly*, 57, 4-15.
- Er, D. 2009. "Psiko-Sosyal Açıdan Yaşlılık", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1, 131-144.
- Erdoğan, E., & Ergin, N. B. 2023. Giresun'un emek coğrafyasında 'fındığın mekânlarını' görmek. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1209-1246.
- Fabricius, C., & Cundill, G. 2010. Building adaptive capacity in systems beyond the threshold: The story of Macubeni, South Africa. *Adaptive capacity and environmental governance*, 43-68.
- Fındık Tanıtım Grubu. "Fındık Çeşitleri". <http://www.ftg.org.tr/tr/turk-findigi-findik-cesitleri.html>, 19 Mayıs 2022.
- Folke, C., Colding, J., & Berkes, F. 2003. Building resilience and adaptive capacity in social-ecological systems. *Navigating Social-Ecological Systems*. Cambridge University Press, Cambridge, UK, 352-387.
- Halbwachs, M. 1992. "On Collective Memory". Lewis A. Coser (Ed.). London: The University of Chicago Press: London.
- Hirst, W. & Yamashiro, J. 2018. Social aspects of forgetting. *Collaborative remembering: Theories, research, and applications*, 76-99.
<https://doi.org/10.1088/0963-6625/1/3/004>
- Jasanoff, S. 2003. Technologies of Humility: Citizen Participation in Governing Science. *Minerva*, 41(3): 223-244.
- Jasanoff, S. 2004. "Ordering Knowledge, Ordering Society". in *States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order* ed by S. Jasanoff. London: Routledge.
- Kalkınma Atölyesi. 2015. Yaşlılık ve Kırsal Yaşlanma. Yaşlılık Mevcut Durum Raporu. İstanbul.
- Karadeniz, O., Akın, E. ve Abacı, N. İ. 2021. "Fındık tarımında çocuk işçiliği: Giresun ili Piraziz ilçesi örneği", *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 36, 398-407.
- Karakılıç, İ.Z. .2018. Karadeniz'in mübadil kadınları. Sırtında Sepeti: Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz'de Kadınlık Halleri. Der. Özlem Şendeniz ve Emek Yıldırım, Phoneix Yay. Ankara, 187-208.
- Kaynar, İ. S. 2017. "Fındıkçılığın Tarihsel Gelişimi (1850-1950)", *Ünye İİBF Dergisi*, 1(2), 43-53.
- Kaynar, İ. S. 2019. "Demokrat Parti Döneminde Fındık Destekleme Alımları", *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(1), 65-75.
- Keyder, Ç. 1993. Dünya ekonomisi içinde Türkiye, 1923-1929. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Keyder, Ç. ve Yenal, Z. 2013. *Bildiğimiz Tarımın Sonu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kızılkaya, O. 2018. “XX. Yüzyılın Başlarında Türkiye’de Fındık Üretimi ve Ticareti”, *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(2), 119-129.
- Kızıltan, A. ve Yalçın, H. 2010. “Türkiye’de Fındık Sektöründe Üreticilerin Sorunları: Samsun İlinde Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 79-98.
- Koruk, İ. 2010. “İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri”, *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık Sayısı, 18-22.
- Kümbetoğlu, B. 2005. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lorenz, D.F. 2013. The diversity of resilience: contributions from a social science perspective. *Nat Hazards* 67, 7–24 (2013). <https://doi.org/10.1007/s11069-010-9654-y>
- Mayall, B. 2002. *Towards a Sociology for Childhood: Thinking from Children’s Lives*. Open University Press.
- Misztal, B. 2003. *Theories of Social Remembering*. UK: McGraw Hill Education.
- Mutlu Çamoğlu, S. 2017. “Türkiye Fındık Üretici Fiyatlarındaki Dalgalanmaların Analizi”, *Ünye İİBF Dergisi*, 1(2), 54-62.
- Neuman, W. L. 2006. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım
- Okay, Y. 2021. *Kadın İşgücü ve İş-Aile İlişkisi: Ordu İli Fındık Fabrikası İşçileri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi.
- Özkan, A. H. 2011. “Türkiye’deki Fındık Üretimi ve Pazarlama Sorunlarına Global Bakış”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2):183-192.
- Schudson, M. 1992. *Watergate in American Memory*. New York: Basic Books.
- Schudson, M. 1997. “Lives, Laws and Language: Commemorative versus Noncommemorative Forms of Effective Public Memory”, *The Communication Review*, 2(1): 3–17.
- Schwartz, B. 1996. “Introduction: The Expanding Past”, *Qualitative Sociology*, 19(3), 275-282.
- Silverstein, M. ve Giarrusso, R. 2011. “Aging Individuals, Families, and Societies: Micro–Meso–Macro. Linkages in the Life Course” *Handbook of Sociology of Aging*. Settersten, Jr. Richard A. ve Angel, Jacqueline. Springer, 35-50.
- Spyrou, S., Theodorou, E., ve Stylianidou, N. 2021. “Fishy childhoods in space and time: Intergenerational continuities and changes”. *Children’s Geographies*, 0(0), 1-13. <https://doi.org/10.1080/14733285.2021.1983159>
- Şahankaya Adar, A.& Dedeoğlu, S. 2023. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine etkisi. *Fe Dergi* 15(2): 8-49.
- Thompson, P. 1999. *Geçmişin Sesi. Sözlü Tarih*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Ticaret Bakanlığı, 2019. “Ticaret Bakanlığı 2018 Yılı Fındık Raporu”. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/5c41e34d540794faaa011bdfa3466ff3.pdf> , 19 Mayıs, 2022.
- Uysal, H. T. ve Kesim, E. 2014. “Mevsimlik İşçi Örgütlenmelerinde Örgüt İçi ve Örgüt Dışı Faktörlerin İşçi Performansına Etkisi: Fındık İşçilerine Yönelik Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22, 152-173.
- Uzun, E. 2015. “Kürt Fındık İşçileri: Bir Etnik Karşılama Mekanı Olarak Akçakoca”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 100-132.
- Uzundumlu, A. S., Bilgiç, A., ve Ertek, N. 2019. “Türkiye’nin fındık üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılları arasındaki fındık üretimlerinin ARIMA modeliyle tahmin edilmesi”, *Akademik Ziraat Dergisi*, 8, 115-126.
- Wynee, B. 1992. Misunderstood misunderstanding: social identities and public uptake of science. *Public Understanding of Science*, 1(3): 281-304.
- Wynee, B. 1996. May the Sheep Safely Graze? A Reflexive View of the Expert-Lay Knowledge Divide. In *Risk, Environment and Modernity, Towards a New Ecology* ed by S. Lash, B. Szerszynski, B. Wynee. London: Sage.
- Wynee, B. 2001. Creating Public Alienation: Expert Cultures of Risk and Ethics on GMOs. *Science as Culture*, 10(4):445-481, DOI: 10.1080/09505430120093586
- Yılmaz, Ç. ve Yıldırım İşler, A. S. 2020. “Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi”, *Emek Araştırma Dergisi*, 11(18), 119-150.
- Yılmaz, Ç. ve Yıldırım İşler, A. S. 2021. “Covid-19 Pandemi Sürecinin Fındık Hasadında Mevsimlik Tarım İşçiliğine Etkisi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet, Covid 19 Özel sayı*(1), 1-22.
- Yılmaz, M. 2017. Giresun İli Fındık İşletmelerinde Çocuk İşçiliği. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- Yurtoğlu, N. 2018a. “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’de Fındık Üretimi ve Ticareti Hakkında Bir Araştırma”, *Kesit Akademi Dergisi*, 4(17), 228-246.
- Yurtoğlu, N. 2018b. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Üretim ve Ticaretiyle Dünyada En Önde Yer Alan Mahsulü: Fındık (1923-1950)”, *Akademik Tarih ve düşünce Dergisi*, 5(18), 182-209.